

☉ Vsebina VI. zvezka: ☉

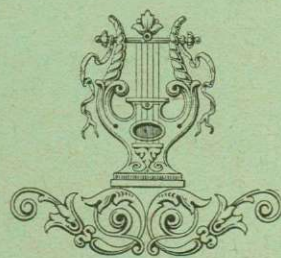
1. Sveta brata. I. Rostamila. (Zložil A. M.) . . . 161
2. Luka Vrbec. (Zgodovinska povest iz 16. stoletja.
— Spisal Podgoričan.) I. Nova vera. . . 162
3. Na grobéh. (Povest. Napisal Vladiboj.) . . 166
4. Podobice. III. Na Ferdinandovem mostu.
(Dr. Pavlica). IV. Sirota. (Podgoričan.) 170
5. Tinček iz Bosne. (Šaljivi obraz. —
Spisal A. Sušnik.) 172
6. Zakleto jezero. (Po kamniški bajki
zložil A. M.) 174
7. Pisma iz slov. krajev. III. . . . 177
8. Kriva prisega. (Zl. —g—.) . . 178
9. Josip Ogrinec. (J. Benkovič.) 179
10. Nekoliko o fotografiji. (Pri-
občil A. Tramté.) 181
11. Schopenhauer. (Spisal
dr. Fr. L. Dalje.) . . . 183
12. Čutno predstavljanje itd.
(Dr. I. Svetina. Dalje.) 185
13. Nekaj porabnih mislij
itd. (Piše F. Lekše.
Dalje.) 187
14. Slovstvo. . . . 189
15. Novi hrvatski
grobovi. . . 191
16. Raznote-
rosti. . . 192

LIST

ZABAVI IN POUKU.

Urejuje in izdaje

Dr. France Lampe.

V LJUBLJANI.

TISKA KATOLIŠKA TISKARNA.

„DOM IN SVET“ izhaja dné 20. vsakega meseca
na dveh polah in stane za celo leto 2 gld., za pol
leta 1 gld.

Uredništvo in upravnništvo je v „MARIJANIŠČU“:

Iz prijaznosti posreduje za Ljubljano tudi „Katoliška Bukvarna“:

Novi naročniki dobé lahko še vse številke tega letnika; enako
tudi lanski letnik, vezan in nevezan. Letnik 1888 je pošel.

Ljubino dom, Spoznajmo svet! Krepcati dom — Uči nas svet!

Naše obzorje.

Duh človeški se imenuje po pravici mali svet, zlasti še zato, ker duh spozna pravi, istiniti svet in ustvarja po tem spoznanju v sebi podobo sveta. A dasi je pravi, istiniti svet samo eden, vendar so v ljudeh neizmerno različne one duševne slike sveta, o katerih govorimo. Niti dva človeka se ne vjemata popolnoma v svojem spoznavanju sveta. To je pač čisto naravno: kdo neki spozna celi svet, ali takó, kakor je zares, ali s popolnoma bistrim umom?

Kakor torej govorimo o »našem svetu«, tako govorimo tudi o obzorju. Obzorje zovemo vse, kar obzremo, kar z gledanjem obsegamo. Oko naše sega čez ravnine tje do visokih gorá, tu pazi, kako se gore dotikajo nebesnega svoda, dviga se ob tem svodu više in više, obstoji na zenitu in od tu se spušča na nasprotno stran, kjer obstane daleč tam na robu med zemljo in nebom. Táko je naše vidno obzorje. Ako smo v nizki dolini, tedaj je naše obzorje kaj majhno. Ako smo pa na visoki gori, kako širno je naše obzorje! V duševnem pomenu imenujemo človekovo obzorje, kar on vé in pozna, kar obsega s svojimi mislimi in željami, ono torišče, na katerem se giblje njegov um, njegova volja. Pač je tudi obzorje ljudij različno, kakor je različen njih notranji svet. Obzorje ljudij torej je tem višje, čim več so se učili, čim več so mislili, čim več so med svetom izkusili, čim bolj so svet spoznavali, čim globlje so segali v dno ali vir, iz katerega se rodé razni dogodki. Da si razširjamo obzorje, moramo imeti dar od stvarnika, a tudi truda se ne smemo bati. Le tedaj pridemo do jasnega in temeljitega spoznanja sveta — torej tudi do širnega obzorja, ako se ne bojimo težav in truda, ako imamo za resnico veselje in ljubezen.

Kadar govorimo ali pišemo, ne moremo naznanjati nič drugega, nego je v našem obzorju. Zato spoznaš človekovo obzorje, ako paziš na njegovo govorjenje ali pisanje. Kako naj določimo obzorje pisateljevo? Pazimo na različne njegove misli in nazore, ogledjmo si razne strani njegovih umotvorov, in iz teh povzamimo njegovo obzorje! Ako bi kak pisatelj opisoval samo kupčijske in obrtne zadeve, rekli bi, da je kupčija in obrt vse njegovo obzorje. Posebej imenujemo radi pesnikovo obzorje vse one predmete, ideje, katere opeva. Iz pesnikovih proizvodov sklepamo namreč hitro, kako daleč se giblje njegova domišljija, katere ideje ga prevevajo, na katero stran posebno teži, in v tem je določeno njegovo obzorje. Pesnik pesnikuje iz svojega obzorja. Kakor se je učil, kakor je izkušal med ljudmi, kakor je poznal svet, kamor ga vlečejo želje, tako tudi peva, drugače ne more. Res je v pesniku nenavaden dar, da izrazi svoje misli in notranje slike živo, izvirno, mično, prirodno: vendar ni nihče tako naiven, da bi si mislil kako višjo moč ali kaj nenavadnega, kar bi se v pesniku razodevalo: pesnik peva — da rečemo po domače — kakor vé in zna, kakor ga učita pamet in srce.

V tem smislu smo rekli v zadnji številki tega lista (str. 156): »Obzorje pesnikovo je strogo reališko: nenavadni dogodki v življenju, nepričakovano razvozlana spletká, velika nasprotja med istino in videzom, grozna krivica nasilnikov proti podložnikom, brezobzirna prirodna in zgodovinska sila — to mika pesnika.« S tem smo hoteli naznaniti, da se pesnik ozira na take pojave v življenju ali v svetu, kakoršni so tu imenovani, ali da njegovo pesniško stvarjanje, njegovo mišljenje obsega pred-

Sveta brata.

I. Rostamila.

V Brnu, mestu starodavnem,
Solze toči Svetopolk;
Vlada skrb na dvoru slavnem,
Med dvorjani vlada molk.

Jok odmeva po deželi,
Z žrtvenikov dim kipí,
Tam hité kraljevi seli,
Prosijo zdravil ljudi.

Knežja sestra Rostamila,
Dvoru radost, dvoru kras,
Govor dragi je zgubila,
Noč ji je odvzela glas.

Nični so zdravnikov leki,
Žrtve Vesni so zaman:
Góvora zamrli jeki
Devi ne privró na dan.

Sliši žalostne glasove,
Vidi selov tek Metod;
Brata svojega pozove,
V Brno ja povede pot.

Ko pa ideta po poti,
V nedro seže starši brat:
Svetcu mlajšemu nasproti
Prstan zaleskeče zlat.

»Z roke svetega Kleména
Dar sem snel si ta v spomin,
Moč mu božja dragocena,
Vérne zdravi bolečin.«

Brno sprejme brata sveta,
Sprejme zlati knežji dvor,
Vitezov popelje četa
K devi nemi ja navzgor.

Solza ji na lice pada —
Zanjo govori molčé,
Živa pa objame nada
Breznadejno že srcé.

In s Cirilom brat poklekne,
Moli vroče do nebá,
Da ji prejšnji govor jekne
In odpre ji vir srca.

V nedro potlej seže lahko,
Sveti prstan zablestí,
Na milobo ust ga mehko
Rostamili položí.

Ko pa usta spet odkrije,
V hipu ji razreši molk,
Glas iz grla se izvije:
»Brata sveta, Svetopolk!«

Pred Metoda in Cirila
Knez poklekne slavni, glej,
Poleg njega Rostamila,
Svitli vitezi ob njej.

Blagovest Metod razkrije
Mehkim srcem bojnih vrst;
In čez malo dnij oblije
Dvor in kralja Kristov krst.

Luka Vrbec.

(Zgodovinska povest iz 16. stoletja. — Spisal *Podgoričan.*)

I. Nova vera.

Cerqve slushabniki inu vuzhëniki ...
de ony predigujo ali vuzhé to zhišto
pravo Boshjo beffedo ...

Dalmatin.

Vek šestnajsti je bil za mali naš slovenski narod silno viharen. V tem veku je pokazal Slovenec vso svojo telesno in duševno silo. Na jugu je odbijal od slovenskih mej krute sovrahe vsega krščanstva, krvoločne Turke, na zapadu je imel večletne boje z ošabnimi Benečani, doma se je pa boril za staro katoliško vero zoper luteranstvo, katero so mu razni nemški in slovenski reformatorji (novoverci) usiljevali na razne načine.

Luteranstvo ali, kakor so je tudi imenovali, »nemška vera«, razširilo se je bilo iz Nemčije tudi po naših krajih in je tu našlo prav mnogo privržencev. Res se med priprostim ljudstvom ni mogla dosti utrditi, a tem živahneje so se je poprijeli po mestih in po gradovih. Kdo ne vé, da se po mestih zaplodi najhitreje seme vsake novotarije, ker ima tukaj slab vzgled največ moči? Sprejeli so luteranstvo plemenitniki, ki so hlepeli po precejšnjem cerkvenem imetju, in ker so videli, koliko dobička je plemenitnikom donesla nova vera na Nemškem. Sprejelo je novo vero tudi nekaj, dasi malo, duhovnikov, katerim ni prav ugajalo v njihovem stanu iz mnogih vzrokov: ti so se nadejali, da jih odreši nova vera najhitreje in najlepše onega bremena obljub in dolžnostij, katere so jim bile tako nadležne. — Ako pomislimo, koliko je slovenski narod v tem

stoletju pretrpel in prenesel, ne smemo se čuditi, da je v naslednjem stoletju kazal tako malo moči, tako malo življenja.

A na drugi strani se sme šestnajsto stoletje zvati nekak zlati vek v novi naši zgodovini. Takrat je slovenski narod dosegel vrhunec slave; takrat so se mu porodili najslavnejši možje, katerih se mora spominjati vsak Slovenec s ponosom in hvaležnostjo. Kacijanar, Turn, Ravbar, Herbert in Andrej Turjaški, plemeniti in slavni vitezi so vodili Slovence v zmagovite turške boje; Žiga Herberstein je bil prvi diplomat cesarja Maksimilijana; škofa Urban Tekstor in Tomaž Hren sta pa bila zvesta boritelja za katoliško vero.

Pa tudi istih slovenskih reformatorjev ne smemo pozabiti, dasitudi so mnogo zla učinili naši mili domovini; prav oni so največ pisali v našem materinskem jeziku, tudi nje moramo zahvaliti, da je naš jezik sedaj tako razvit. Primož Trubar nam je spisal prvi slovenski abecednik, Adam Bohorič prvo slovensko slovnico, Sebastijan Krel je poslovenil psalme, Jurij Dalmatin pa sveto pismo, katero so rabili tu pa tam celó katoliški duhovniki.

Luteranska vera se ni mogla na Slovenskem vzdržati, a kal slovenskega jezika, katero so bili luteranski pisatelji vzgojili, uspevala je lepo, ker so začeli po vzgledu reformatorjev tudi katoliški

duhovniki pridneje rabiti slovenski jezik v pismu in govoru.

Božja previdnost zna tako uravnati osodo naroda, da mu tudi slabi nameni in čini pomagajo do sreče.

* * *

Ob času, ko se pričinja naša povest, cvetlo je novoverstvo na Slovenskem najkrepkeje. Pa ne smete misliti, da so imeli vsi enake nazore o veri. Mnogo je bilo reformatorjev in predikantov (pridigarjev), ki se med seboj niso strinjali, zato je pa bilo skoro toliko razlik v novi veri, kolikor je bilo raznih reformatorjev, ki so bajè hoteli z novo vero pomoči zatiranemu in ubogemu slovenskemu trpinu.

Dandanes je v dobrepoljski dolini na Dolenjskem lepo obdelano polje, a takrat je bila še močno zarastena z grmovjem in drevjem. Vasi so bile še majhne in tudi prebivalcev je bilo malo, tako, da so se lahko še živili z domačim pridelkom in jim ni bilo treba hoditi na tuje, kakor morajo dandanes.

Središče dobrepoljske doline je bilo že tedaj na Vidmu (pri fari), ki leži skoro sredi doline. Tam se je dvigala velika cerkev sv. Križa, zraven nje pa je stal prostran dom, ki je bil stanovanjsko župnika in njegovih pomočnikov, katerih število pa ni bilo stalno. Tedaj je obsegala velika dobrepoljska fara tudi sedanje fare Velike Lašiče, sveti Gregor in Struge. Spadala je pod arhidijakonat ribniški ali dolenjski, kateremu so bili duhovni gospodarji mogočni oglejski patrijarhi že od l. 1363. Dobrepoljska fara je bila imenitna in važna, zato so jo oglejski patrijarhi oddajali le možem, ki so bili plemeniti ali po rodu ali po mišljenju. Eden izmed dobrepoljskih župnikov je bil pozneje celó tržaški škof (Vacanus).

Bilo je konec poletja 157*. Mračilo se je. Hudourni oblaki so se podili po nebu in burja je vila po drevju. Včasih se je zabliskalo, da je jemalo vid, potem pa zagromelo, da je bilo človeka strah in groza. Po poti od Rašice v Dobropolje je po ozki in zarasteni soteski hitel človek, zavijajoč se v dolg, črn plašč, braneč se burje. Hitel je na vso moč, da bi bil še pred dežjem pod streho. Nekaterikrat je okoli sebe pogledal, kakor bi se koga bal, potem pa je glasno zagodrnjal in zaklel:

»Prokleti Kobil! V takem-le vremenu me pošilja od doma! Kajpada on ne vé, kaj je vihar na noč. Sedaj sedi gori pri Turjačanu v gradu, kjer pijó in jedó, da je veselje. Kdo se zmeni zame? Kadar imajo kaj dobrega, in bi se človek rad malo pokrepčal, pa pravijo: Hajdi Pankracij in oznanjuj čisto vero tem nečistim papežnikom, ki se še sedaj valjajo v blatu papeštva! Prokleti Kobil!« in obrnil se je potnik ter s pestjo zapretil proti Turjaku, »čakaj Jurij, ko začnem sam na svojo roko čisti evangelij oznanjevati, tresel se bo deš pred mano kot trs na vodi, ali jaz te bodem pestil toliko časa, da te bode vrag odnesel v . . .!«

Glusječ tresk mu je zaprl besedo. Malo korakov pred njim je treščilo v hrast: strela ga je razklála, trske so letele na vse strani.

»Bog, ne jezi se nad svojim zvestim služabnikom, ampak potiplji raje one, ki sedaj pijani in presiti ležé tam . . .!«

Dalje ni mogel, ker se je zopet svetlo zabliskalo in grozno zagromelo, da je potnik pospešil svoje korake, češ, nocoj mu Bog ni prijatelj. — Kmalu je prišel iz soteske do male kočé, kjer je potrkal in kmalu izginil skozi vrata.

Ta popotnik je bil malo znani predikant z imenom Šoba ali, kakor so ga

tudi nazivali: »slepi Pongre«. To je bil nekak pribočnik reformatorja Jurija Kobile, ki je takrat ponajveč bival pri gostoljubnih Turjačanih. Radi šobastih ustga je ljudstvo — ne vedoč njegovega pravega imena nazivalo — »Šoba«; »slepega Pongrea« pa zato, ker je bil na desno oko oslepel. Bil je srednje postave, čokat in odurnega obraza. Ljudska pripovedka o njem ne pové, odkod in kaj je bil. Le toliko vé, da je prišel k Juriju Kobili, in ta ga je rabil za svoje namene; sam Kobilica namreč ni šel rad v nevarnosti. Tako je bilo tudi nocoj. Šobo je poslal k dobropoljskim župljanom, sam se je pa raje veselil v turjaškem gradu v družbi luterancev.

Krištof Turjaški je bil izmed najvidnejših luterancev na Kranjskem, mogočen zaščitnik vsem reformatorjem in predikantom, odpadlim duhovnikom ter ubeglim menihom. Turjačana je bilo težko ugnati, ker je imel preveč prijateljev med deželnimi stanovci in je bil tudi na dvoru veljaven. Tako je lahko kaj storil, česar bi drug ne smel brez kazni. Res so ga katoličani tožili cesarju, ali to je malo pomagalo. Mogočni Turjačan bi lahko delal hude preglavice, mislili so na dvoru; ž njim bi potegnili vse slovensko plemstvo, ki je že itak izvečine luteransko. Upirali so se kmetje, Turki so silili vsak dan čez mejo: proti takima sovražnikoma je trebalo združenih močij. Le na ta način si moramo tolmačiti veliko versko popustljivost s strani vlade proti slovenskim plemenitnikom. Bala se je, da bi ji razkačeni plemenitniki ne zanetili pogubne domače vojske, kakoršna je popreje divjala po Nemčiji in uničevala srečo ljudstva.

Pa vrnimo se k svojim junakom! Ko je evangelijski služabnik Šoba čakal vedrega vremena v Drenovčevi koči in užival njeno borno gostoljubnost, gostil

se je njegov gospod Jurij Kobilica, s pravim imenom Dalmatin, pri svojem pokrovitelju Krištofu, grofu Turjaškem, v veseli družbi luteranskih predikantov.

Tu nahajamo poleg Krištofa in njegovega tovariša Vajkarda Turnskega: reformatorja Jurija Dalmatina, odpadlega župnika Jeroma Kerschnerja in štiri menihe-uskoke, in sicer cistercijana patra Egidija in patra Ubalda iz samostana zatiškega, ter kartuzijana patra Erazma in patra Benedikta iz samostana v Bistri, ki so vsi našli varno zavetje v utrjenem Turjaku.

»He, Jerome!« pravi Jurij Dalmatin, »kdaj se oženiš, he? Misliš, da ne vem, zakaj si pristopil k naši veri? Čista božja beseda te nikakor ni izpreobrnila, ker se sedaj nič ne trudiš za čisti evangelij, pač pa — saj veš — he, he!«

»»No, le molči, amice Dalmatine, pa mi raje povej, zakaj so ti-le samostanski očetje prišli pod tvojo zastavo!««

»Zakaj so prišli? Zato, ker so spoznali, kaki bedaki so papežniki in kaki malikovalci, ker molijo les in kosti ter časté tistega antikrista v Rimu!«

»»No, no, le počasi, Dalmatine! Tudi jaz nekaj vem in ti tudi povem, da so ti spoštovani očetje bili toliko za samostan, kakor sam Luter in njegova Katrica. Morda bi bili ostali v samostanu, ako bi ne bili mislili: »Ni dobro človeku biti samemu.« Tega so se spominjali, Eve so si želeli bolj, kakor evangelija. Kaj hočete, taki smo. Pa zakaj bi tega tudi ne obstali? Ali ni tako prav? Zakaj smo pa na svetu! Pojdi rakom žvižgat devištvo in papeštvo!««

Jerom je govoril vneto, razgrelo ga je bilo nekoliko vino, nekoliko pa je hotel pokazati, da je neustrašen.

»Bravo, Jerome, ti prav govoriš«, vikne Kobilica, »pojdi rakom žvižgat papeštvo in devištvo!«

»»A kar se nas tiče«« — zagromi pater Egidij z debelim glasom — »»pusti nas v miru! Pometaj raje pred svojim pragom! Mi že vemo, kaj delamo. Ali ménite, da je svoboda samo za vas, mi pa naj v samostanih zgnijemo? Mi hočemo nebesa, nečemo pa kute.««

»Ha, ha, vsi nebeški prebivalci in moj patron sv. Jerom, beda! mislite, da vas bode Luter peljal gorke v nebesa, zato, ker ste ušli iz samostana in gledate za . . . ?«

»»Ali ste ga slišali?«« grčí hripavi pater Ubald: »»vse svetnike je klical na pričo! To je papežnik, ki tiči še do ušes v papeštvu! Jerome, ali ne veš, da so po novi veri vsi svetniki proč, proč je tudi post in pokora, proč je devištvo, med ljudmi ni več nikake razlike.««

»Ej, tovariši patres, nikar se tako ne jarite za tako malenkost. Bodimo vsi skupaj odkritosrčni, saj smo sami med seboj. Zato vam bodem jaz povedal, zakaj ste splezali čez samostanski zid, vrgli kuto v grmovje, in zakaj sem tudi jaz sprejel novo vero — jaz Jeronim Kerschner, bivši katoliški župnik.«

»»Dobro, amice! Hej, le povej!««

»Le počasi, počasi, patres! Poprej malo potipljimo Martina Lutra in njegovo vero! Kaj pa je bil naš visoko-učeni Martinus?«

»»Kaj je bil? — Menih!««

»Menih, kaj ne, ki je imel mnogo posvetnih mislij in želja; te pa niso za meniha, kateri mora mnogo moliti in se pokoriti!«

»»Bogme! res je, amice««, pritrdijo patres.

»Menih in duhovnik tudi ne smeta imeti žene ter se ž njo razveseljevati, ne smeta razuzdano in po svoji volji živeti, ampak biti morata pokorna škofom ter se ravnati po njih ukazih!«

»»Gola resnica!««

»No, zvita glava našega Martina Lutra je iznašla pomoček, s katerim se otresejo take neprijetne spone, našla pot, po kateri se pride do svobodnega življenja, in to je nova vera!«

»»Ha, ha!««

»Kako je tudi Lutrova vera vabljiva in zapeljiva! Česar si kdo želi, to dobi v novi veri: vsakdo si razlaga sveto pismo po svoji pameti, ali bolje, po svoji volji, torej si nareja vsakdo sam svojo vero; za pokoro, za dobra dela se ni treba truditi, da le v Kristusa veruješ. In kako močna je ta vera! Ako si stokrat ubijalec in tisočkrat prešestnik, da le vero imaš, noben greh ti nič ne škodi. Luter je odpravil tudi razloček med posvetnjaki in nami s tem, da nas je naredil posvetnjake, dovolil nam je ženitev, celibat pa je zavrzel. Sedaj samo še tega treba, da si smemo mirno prilastiti lepo cerkveno imetje, katero so dosedaj uživali škofje in župniki.«

»»S tem pa ne bo nič, Jerome, ha, ha!«« pravi Krištof urno in se potrka na prsi; »»vi imejte svojo vero, ako hočete, za imetje smo pa mi, mi grajščaki. Naše je sedaj, kar so imeli župniki in samostani, kaj ne, Vajkarde in ti, Dalmatine?««

Krištof se je zadovoljno smejal, drugi so pa molčali. Vsakdo si je mislil: s takim človekom se ni dobro prepirati. Zato je nekdanji župnik svojo nevoljo potlačil ter se raje v ustnici grizel.

»Da, da, gospodje naj poberejo cerkvi imetje, mi pa, oznanjevalci čistega evangelija, porabimo svobodo, katero nam dovoljuje nova vera. Gospodje bodo že za nas skrbeli, kakor že sedaj skrbé«, hitel je Jurij Dalmatin, da bi se ne zameril svojemu pokrovitelju, mogočnemu Krištofu. Ta je bil namreč podelil Dal-

matinu škocijansko faro, tudi je reformator večjidel pri njem na Turjaku živel.

Zazvene so čaše in na prosep nove vere je iztekla rujna kapljica po gladkih grlih.

»Kako napreduje luteranstvo okoli nas, vrli magister Dalmatine?« vpraša župnik.

»Vrlo dobro! vsak dan več luterancev; moj pribočnik jih zna dobro vnemati.«

»Ha, ha, Šoba!« nasmeje se Krištof, »odkod je pa prišel k tebi?«

»Ne vem od kod, sodim pa, da iz kraja, kjer mora dobro biti človeku, ako je sam. Vendar tiči v njem nekaj posebnega. Včasih bi se ga kar bal. Pa za oznanjevalca božje, čiste besede je dober. Pravi, da gre za njo v ogenj, ako treba.«

»Je-li kaj novih pridobitev zopet?«

»Bode pač kmalu nekaj, da le pride ugoden čas. Prav posebna pridobitev!«

»Kdo pa, kdo? Le na dan ž njim, da bomo znali, kdo je naš prijatelj!«

»Kdo neki? Dobropoljski župnik g. Luka Vrbec je na naši strani in o priliki prestopi k nam, in ž njim cela fara. To ni kaj malega, dragi moji, cela fara!«

Vsi so se spogledali. Dasi jim je morala biti novica prijetna, a prevzela jih je nekaka groza, kakor človeka, ki ga zadene naglo velika sreča. Morebiti jih je bilo groza česa drugega. Cela fara — na tako pot?

Pa zažvenketale so čaše in pozabljena je bila takoj neprilичna groza, nazdravljalo se je novi veri in nje zaščitniku Krištofu Turjačanu tako dolgo, da so se zmešali jeziki, pa ne tako, kakor pri babilonskem stolpu.

Taki so bili večinoma reformatorji in predikantje. Po gradovih so najraje posedali in se lizali grajščakom, kmete so pa hujskali in sleparili, dokler jim niso obsedeli na limanicah.

Jurij Dalmatin — Kobila, je bil usiljeni župnik škocijanski pri Turjaku in najglasovitejši reformator na Dolenjskem. S svojimi prirodnimi darovi in svojo vednostjo je bil daleč pred svojimi tovariši. Tudi je bil dober govornik. Zgodovina ne pové mnogo o njem, in nam tudi ni treba preiskovati.

Katoliško posvečen mašnik ni bil.

Drugam nas vodi naša povest.

(Dalje.)

Na grobéh.

(Povest. — Napisal *Vladiboj*.)

II.

Vi ste bili na pokopališču, na grobu Lucijinem?« vpraša me ves vesel Demetrij, ko sem prišel popoldne v stolp.

»Bil sem; a kdo Vam je pravil to?« odvrnem čudeč se.

»Sam sem Vas videl. Poglejte!« Demetrij me prime za roko in me vede k oknu. Od tu si zares mogel pregledati celo dolino pod seboj; tik pod hribom je bilo pokopališče. Torej zato si je izvolil Demetrij osamljeni stolp, da more gledati vsak dan drago mu gomilo?

»A kaj ste klečali tako dolgo ob grobu? Ali ste za Lucijo molili, kali?«

»»Tako je; molil sem za Lucijino dušo,«« odgovorim.

»Za Lucijino dušo? Ha, ha, ha! Kaj je to duša!« zasmeje se zaničljivo Demetrij.

»»Kaj je duša?«« začudim se. »»Vi menda mislite, da nimamo duše?««

»Tako mislim in vem, mladi prijatelj,« reče starec odločno.

»»Ali ne verujete, da je nekaj v nas, kar nas oživlja, da čutimo in mislimo, in da tisto še živi po naši smrti? Ali ne verujete, da je neskončno pravično bitje, ki prav to dušo obdari v drugem življenju za vse dobro, kar je storil človek tukaj na zemlji, in kazni za vse hudo; ali ne verujete, da je Bog?««

»Le verujte, dragi moj, kolikor hočete! Srečni ste, da verujete. Veroval sem tudi jaz. A to je bilo nekdanj. Sedaj ne verujem niti v Boga, niti v dušo. Ako bi bilo eno ali drugo, jaz bi ne bil to, kar sem sedaj. Da je Bog, menite, neskončno dobri Bog? Ha, ha, ha!«

Groza me je pretresla. Res grozen je bil ta smeh, grozen je bil starčev obraz, kakor okajeno zidovje po strašnem požaru. Pač le strašen požar mu je moral razdejati svet njegove vere, njegovih vzorov. Zamislim se nekoliko, potem mu začnem prigovarjati:

»»Ne morem si razlagati, kaj vas je vtopilo v take obžalovanja vredne nazore. Vendar sodim, da vam je le nemila sreča razdrla prepričanje vaših mladih let, nikakor ne stroga vaša pamet. Meni se vsaj zdí, da drugače ni mogoče tako misliti. Duše, da ne bi bilo in ne Boga? Kaj pa naj je resnično? Ali morejo biti moje misli v gruči mesa, ali morejo biti vaši spomini — spomini iz davne mladosti — v kepah in zavojih možganske tvarine? In hrepenenje naše

po vzvišenih predmetih, ali naj to izvira iz same krvi? Nikdar, to ni mogoče. Vse moje mišljenje in hrepenenje mi priča, da je duša, in ker je moje mišljenje slika večne nepremenljive resnice, in ker hrepenim po tem, kar je večno lepo in dobro, mora biti tudi duša neumrljiva, vekovita, ker iz nje prihaja mišljenje in hrepenenje. Pa tudi Bog je, saj ga spoznavamo dovolj. Opazujte naravo; vse gre tako lepo svoja pota, brez zmešnjave, brez nereda mnoga tisočletja. Milijoni zvezd se sučejo okoli solca in nikdar ne stopijo s svojega tira. Redno pride za nočjo dan, in za dnevom noč, redno za zimo pomlad, in za pomladjo zopet zima. Torej vse v tako lepem redu, tako krasno izvršeno: ali ni to veseljstvo — delo nekega modrega bitja — stvarnika?««

Starček zre v tla; dolgo molči.

»Vem, vem vse to, ali čemu mi je? Kar sem imel, tega mi neče dati nihče. Čemu mi je Bog, čemu duša, čemu sem jaz? Da trpim? Ali bi se moglo ono vaše tako dobro bitje veseliti moje nesreče? In zakaj jo je dopustilo?«

Zopet molčiva. Videl sem, da tu ne pomaga moja modrost; treba bi bilo prej ozdraviti srce, potem bi se uredilo tudi mišljenje. Pogledam ga milo, solza mu je lesketala v očeh. Moral se je nekoliko omehčati. Tudi on se ozre v mene, nekaj nepopisnega je bilo v njegovem pogledu. Zdelo se mi je, da išče njegova duša mojo dušo in da se hoče s tem zopet oživiti. Potem omahne na stol in začne: »Poglejte mojo sivo glavo, sključeno telo, mrklo oko, čujte tresočí moj glas in zgodovino mojo — pa presodite, ali more pravično bitje dopustiti, da pride toliko britkega na enega človeka? Poglejte mojo Lucijo, edino bitje, ki mi je bilo ostalo, edino moje veselje, moje življenje, moje vse, oh, zanjo —

zanjo bi bil dal življenje svoje — ne — tudi to mi je vzela neizprosljiva osoda! Kje je bil takrat oni pravični Bog? Zakaj mi je ogrenil življenje?« Oči se mu iskré, obupno vzdihuje.

»Toda čujte in sédite tu-le zraven mene«, nadaljuje čez nekoliko trenutkov mirneje. »Bil sem nekdam srečen, oh, kako sem bil srečen! Imel sem ljubljeno ženo, ki sem jo varoval in negoval kakor punčico svojega očesa. Bila mi je vse — in nad vse! Kaj naj vam opisujem ono presrečno stanje! Pogledajte tukaj Lucijo; ravno taka je bila, ravno tako lepa, tako mila, tako nežna, tako dobra. Mislite si torej srečo mojo! In v tej ljubezni, s katero sva se osrečevala medsebojno, imel sem vsega dovolj, česar morejo ljudje želeči. Ta gradič je bil moja lastnina, polja in logi po dolini so bili moji, v blagajnici se mi je svetila kopa zlatov. Pogrešal sem le nekaj — deco. Tudi ta želja se mi je izpolnila. Dobila sva hčerko — Lucijo. Da, takrat sem dosegel vrhunec svoje sreče. Iskreno sem ljubil svojo ženo, in ona je ljubila mene; imel sem hčerko — angelja v človeški podobi. Bil sem bogat, vest mi ni očitala ničesar, ljudje so me spoštovali in ljubili — ne, niti z rajem bi ne bil menjal.«

»Ali, ali, kako globoko sem pal, in kako kmalu! Bil je lep poleten dan; nebo je bilo gladko, kakor zrcalo. Z nekaterimi prijatelji in s svojo družino smo šli zgodaj v jutro na hrib, kamor smo se bili že dolgo namenjali. Preživeli smo vesel dan. Toda nebo se stemni, strašno jame grmeti in dež líti curkoma. Ploha nas ujame vračajoče se sredi pota. Ne pred nami, ne za nami nikakega pribežališča! Do kože premočeni pridemo na Selce. — Dva meseca pozneje spremim svojo ženo na njenem zadnjem potu — na pokopa-

lišče. Koliko sem plakal, koliko trpel — kaj bi vas s tem mučil? Dosti je, ako rečem, da bi bil zblaznil — brez Lucije. Da sem se sedaj nje oklenil z vso ljubeznijo, umevate lahko. Čim bolj se je razvijala in razcvitala, tem bolj se mi je celila rana po rajni ženi, saj je bila Lucija popolnoma njena podoba. Ko je dopolnila svoje sedemnajsto leto — zdelo se mi je, da vidim rajno Doro. Ta postava je njena, te oči so njene, nos, usta, lasje njeni. In kakor sem prej ljubil ženo kot ženo, tako, in še bolj ljubil sem Lucijo kot svoje dete, svojo hčer. Zopet je vladalo veselje in sreča na Selcu, mir in zadovoljnost. Ali tudi tako ni smelo ostati.

Bilo je ono leto, ko se je Avstrija bojevala z Italijo. Avstrijska vojna se je vračala v domovino. Glavna cesta je bila polna vojakov in vozov. Neki ranjeni poljski častnik se vozi proti domu. Ali po glavni cesti mu je prepočasno, krene jo v stran; po naši dolini hoče nekoliko prehiteti. Pod gradom pa se mu zlomi kolo, voz se nagne, in komaj ozdraveli častnik pade tako nesrečno z vozá, da se mu vsa rana ponovi. Na daljno vožnjo ni misliti; ko zvem o nesreči, dam ga prenesti v grad.

To je bil strah za Lucijo, ko smo prinesli bledega ranjenca v grad. Ali njeno dobro srce je premagalo naravni ženski strah pred krvjo. Kakor dobri Samaritan mu je izpirala grdo rano in mu jo obvezovala, čula pri njegovi postelji in izpolnila bolnikovo željo, predno jo je izustil.

Skrbni Luciji in zvedenemu zdravniku, pozvanemu iz mesta, se posreči mladega častnika rešiti vsake nevarnosti. Zdravnik mu dovoli vstati. Varno ga vede Lucija na vrt; tu mu razkazuje duhteče gredice, tu sem prihajam kaj rad tudi jaz, tu sedimo na klopi pod

košato lipo in kramljamo. Zdravi zrak vpliva posebno ugodno nanj, rudečica mu zalije zopet lice, vrača se mu moč, od dné do dné stopa krepkeje.

Nekega dné stopi nenadoma k meni v sobo; napravljen je v polni paradi. Kakšen mož! Kako se je bil naglo izpremenil! Vitki visoki postavi krasno pristuje lepa vojaška oprava, glavo drži nekako ponosno, na licih se mu smehlja lepa rudečica, oko mu je mirno, pa polno ognja. Zares krasán mladenič je bil Kazimir Lazinski. Kak razloček med njim in spremljevalcem njegovim Batnaskim! Veselo motrim lepega vojaka — skoro pozabim dostojno odzdraviti mu.

»Prihajam vas zahvaljevat, gospod Udovič«, jame s čistim polnim glasom. »Kmalu bode že . . .«

»»Za hvalo je še dosti časa, gospod Lazinski«, prestrežem mu govor; »»povejte mi raje, zakaj ste se danes oblekli v polno parado, in od kodi vaša živahnost?««

»Povedal sem že, da sem vas prišel zahvaljevat«, odvrne kratko.

»»Torej nameravate odpotovati? Je-li se čutite za tako dolgo pot dosti krepkega?««

»Kakor vidite pač«, pravi Lazinski in sede na stol, ki mu ga ponudim.

»»Nikari, nikari,«« prigovarjam mu, »»Vsaj en mesec morate še ostati pri nas, da se bolj okrepite. Ali vam že preseda moja hiša? Saj ste menda čutili, da ste nam ljub in drag gost, meni in tudi Luciji. Ako se naš prijatelj Batnaski dolgočasi — dobro, naj gre; vi pa niste še za tako dolgo pot, ostanite torej!««

Lazinski premišlja nekaj trenutkov. »Ne smem, gospod Udovič!« dé naposled odločno.

»»Ne smete?«« začudim se. »»Kdo vas proč sili?««

»Lucija!« veli in se nasmehne.

»»Lucija?«« začudim se; »»kako mislite to, govorite!««

»Kako to mislim? Hm, trebalo bi daljše razlage, da to uvidite!« odvrne Lazinski.

»»Dobro, čujem — govorite!«« silim nestrpno.

»Tuj, neznan častnik se poškodil tik pod gradom skoro na smrt«, jame Lazinski. »Dobri grajski gospodar vzame tujca-ranjenca v svojo hišo, dobra njegova hčerka izpira in obvezuje mu rano, čuje pri njem, streže mu skrbneje kot lastna sestra. Bolnik okreva; dobra grajska gospica ga vede na vrt, tam sedita v senci pod košato lipo in uživata lepo naravo, slušata veselo ptičje petje in tudi kramljata. Tujec pripoveduje o svoji domovini, o svoji materi, ki željno vsa v skrbih čaka sinove vrnitve. Ta spomin na ljubljeno mater dé mu hudo. ‚O kdaj bodem še mogel objeti zlato mi mater?‘ vzdihne, in solza se mu utrne. Dobro deklico gane ta pogled, prijazno tolaži reveža. ‚Pišite materi, da ste že zdravi in da se boste kmalu vrnili v njeno naročje, sedaj pa da ste našli nekje na jugu, na Slovenskem blizu laške meje, družino, ki tudi skrbi za vas, in vam želi prijetno napraviti neprostoVOLjno bivanje na tujem. Recite mamici, naj ne skrbi za vas, povejte ji, da vas ljubimo, očka moj kot svojega sina, jaz kot brata. Tudi da imate pri sebi rojaka prijatelja in da boste lahko kmalu ostavili naše kraje pa se vrnili v domovino. Ne zabite še pristaviti, da nam bode dolg čas, ko odidete.‘ Tako govori dobro njeno srce. — Ali človek ni kamen; take besede ganejo! Tisto noč oni tujec dolgo ne more zaspati. Razmišlja in razmišlja — ter sklence naposled — sicer s težkim srcem — nemudoma odpotovati. Po-

zabiti jo bode treba, pozabiti! Pač ne lahko, a tako mora biti, tako velewa čast, njena in moja sreča. Čim preje proč, tem lože! Dobro — torej potujem — tako sklepa in sklene. In kakor vidite, nisem se od sinoči do danes boljšega

domislil — tukaj sem.« Lazinski je končal.

Jeli-te, blag mladeneč! To je bil značaj, trdna, neupogljiva volja. Od tistega trenutka sem ljubil Lazinskega.«

(Dalje.)

Podobice.

III. Na Ferdinandovem mostu.

Spomladen dan — če tudi dopoldne meglen — zovejo na Dunaju lep dan. Opoldne je prisijalo toplo solnce skozi gosto meglo. Tedaj pa nemudoma iz suhote! Kam? Kamor gredó vsi Dunajčani — v Prater. Na Ferdinandovem mostu postojim. Rad sem postajal na tem mostu in gledal po obrežju, na katerem posedajo in polegavajo dunajski ubožci. Posebno opoldne, ko posije toplo solnce, izlezejo plaho na obrežje. Umazani, razmršeni, slabo odeti se stegajo tam ti siromaki, ne vedoč, kam bi obrnili oko.

Na levem bregu, prav pred menoj, je čepel sključen mož, morda petdeset let star: zdelan, utrujen in danes bržčas tudi lačen. Zamazano obleko mu je pokrival nepristen, prekupljen, 'frak'.

Bog vé, kdo je ta bedni mož?

Stopim nekoliko v stran, da bi mu uzrl obraz. Pošten obraz, a žuljave roke! Torej delavec brez dela . . . na Dunaju . . .? In morda oče? soprog? Zrl je srpo v kalno vodo. Včasih je dvignil glavo in nebrižno pogledal na most, čez kateri je vrvela nepretrgana vrsta gospóde.

Zakaj bi ne prosil koga miloščine? Prosil? Ali ni to največje ponižanje? Prosil miloščine na ulici na Dunaji? »Prosjačenje je tu prepovedano.« Pa tudi res ne gré prosjačiti na Dunaju vpričo aristokracije. Jaz pa bi bil rad dal podpore neznanemu siromaku, da bi le bil kakorkoli povedal svojo željo. Ozrl se je name, oko se mi je zasolzilo. Videl je solzo v mojih očeh, a prosil ni. Obrne se od mene in stresne! Pogleda me zopet, a sedaj pozorno. Bil sem skoro v zadregi. Očital mi je, kaj hočem, da tam stojim motreč njega neznanca. Ni mi bilo početi nič drugega, nego iti dalje po poti v Prater.

Nisem se še dobro prestopil, začujem za seboj: štrbònk!

Ozrem se plaho — nesrečo sluteč: moža ni bilo več na bregu! Čevlje razparane sem še videl iz vode, potem še enkrat glavo in — ni ga bilo. Strah me je spreletel. Brat mi je utonil, v globoko brezdno se pogreznil! Kdo mi ga otme?! Pozvali so stražnike! Šli so za njim in brodili dvakrat preko vode. Prepozno!

»Ali so ti naši stražniki! Ravno, ko kdo v vodo skoči, ni nikogar poleg. Potem pa ni čudo, da jih pri nas več utone, nego drugodi.« Tako se je jezil debelušast gospod, ki je ravno prišel iz kavarne.

Jaz sem se vrnil domov.

Na mostu se je nabrala tolpa mimogredočega občinstva. Po licu in krvi so bili večinoma Abrahamovi otroci iz Leopoldovega. Njih ni bilo nič groza. Smejali so se. »Dobro mu je«, reče prvi, »spomladi nimajo ljudje drugega dela, pa v vodo skačejo«, pritegne drugi.

»Prav je storil: ne skeli in ne zebe ga več«, pravi tretji. »Iz ljubezni se je potopil, iz ljubezni«, govori četrti, obrnen k svoji spremljevalki.

Meni pa se je srce krčilo v prsih. »Moj Bog, ali tu ni človeške pomoči?«

Od tedaj se ne ustavljam več na Ferdinandovem mostu.

Dr. Pavlica.

IV. Sirota.

Stanoval sem v hiši nekega predmestja v Ljubljani — v majhni sobici pod streho. Moji sobici nasproti je bival pismonoša s svojo ženo in z dvema deklicama.

Poleg moje sobice je bil pod streho nekak prostor za drva, tako nizek, da je moral človek vedno pripognen hoditi. Svetloba je prihajala skozi okroglo luknjo, skozi kakoršno še glave ni mogče pomoliti. Strop sobici je bila z opeko krita streha, skozi katero je kapala ob deževnem vremenu voda, vrata so bila razpokana, da se je videlo skozi špranje v pristrešek ter je tudi grozovito prepihovalo.

V tej luknji je bivala postarna samica, klicala se je »stara« Mara. Bila je bolna na očeh in tudi grlo se ji je sušilo, da ni mogla glasno govoriti. Revna je bila, a gorje onemu, kateri bi se drznil to reči: ozmerjala bi ga bila ne gledé na svojo hripavost. Tudi na svoje revno stanovanje je bila ponosna — in pač zato je bila srečna.

Tej luknji (drugega izraza skoro ne morem rabiti) nasproti je bilo drugo temu podobno stanovanje.

Notri je bivala stara gospodičina »boljšega stanú« (kakor sem slišal), rojena na gradu W. pri L. Ime ji je bilo gospodičina Maksa. Pri sebi je imela malo deklico z imenom Rozika, ki je hodila takrat v šolo k nunam.

O tej deklici »siroti« hočem nekoliko povedati.

Rojena je bila na gradu W., a nikdo se ni veselil njenega rojstva. Mati njena je kmalu potem na umu zbolela in umrla.

Siroto je vzela k sebi gospodičina Maksa, ki je imela takrat še precej imetja. Ko jo je pa brat ob vse pripravil, šla je k svoji sestri v Ljubljano, kamor je seboj vzela tudi siroto. Pri sestri je živela nekaj let. Ko se je pa ono leto sestra preselila s soprogom v Gorico, iskati si je morala gospodičina Maksa stanovanja. Ker je bila znanka stare Mare, priskrbela ji je ta primerno stanovanje, in tako je prišla gospodičina Maksa s siroto v našo hišo.

Gospodičina Maksa je bila večinoma doma, dekletce pa je hodilo vsak dan v šolo in ostajalo v samostanu tudi opoldne. Tedaj je bilo doma le zjutraj do pol osme ure in zvečer od šeste ure dalje, kakor tudi ob četrtnih in nedeljah. Malo časa je bivala deklica doma, ali gorje ji je prinašalo v tem kratkem času dovolj zaušnic in palic. Pa ne da bi jo bila kaznovala sama gospodičina Maksa, o kaj še! pravico kaznovanja sta si bili prilastili tudi Mara ter pismonoševa žena, in vrstile so se tako, da je jela tepsti druga, ko je opešala prva. Naj vam popišem prizor natančneje.

Ko se zjutraj vzbudim t. j. nekako ob šesti uri, že slišim krik in jok ter

padanje palice, zakaj gospodičina Maksa včasih ne zadene in tedaj udari po omari ali zidu. To moram še povedati, da je ne tepe v oni luknji, kjer stanuje, ampak vselej vrhu stopnic, da se krik in jok dalje razlegata. »M . . . ti, ali se boš učila ali ne? Ali boš delala? Jaz ti bom vso glavo razbila!« take in enake izraze slovenske in nemške slišim, vmes pa krik in jok uboge sirote.

Ko začne gospodičina Maksa omagovati in tožiti, da ne more več tepsti, privihra iz svoje luknje sikaje Mara in nadaljuje pričeto delo. Seveda dekletce hoče uiti in teka sem in tje, toda povsod je Mara s palico za njo in bije, kamor pade. A že stoji pismonoševa žena med vrati in upije: »Po glavi! po glavi! po ustih! le dajte jo, zakaj pa ne sluša!«

Pretepanje ubogo deklico vso zbega in videti je potem, kakor bi bila neumna. Nekolikokrat sem se jaz potegnil za njo, pa skoro bi se mi bilo slabo godilo, zakaj vse tri so se združile ter

so me začele zmerjati, da ji potuho dajem in Bog vé, kaj še.

To pretepanje je bilo vsak dan tako gotovo, kakor je gotovo za dnem noč. Kadar nekaj ur sirota ni bila tepena, takrat je izdelovala prav pridno in še precej čedno svoje naloge ter pletla nogavice, da jo je bilo veselje gledati.

A moje povesti še ni konec, ker nisem še vsega povedal. Nekoč dobim v sobi nepovabljenega gosta — mačka, ki se je dobro zabaval na mizi poleg moje mrzle večerje. Pokazal sem mu vrata in mu pomagal nekoliko še z nogo, da bi ga ne veselilo več gostiti se pri meni. A gospodičina Maksa je to videla, povedala znankama in na to se je začelo za dokaj časa gromenje in treskanje zaradi moje grozovitosti.

Od tedaj mislim, da nekateri ljudje nimajo človeškega srca.

A Bog se je deklice usmilil. Maksa je zbolela in umrla in deklica je potem prišla v človekoljuben zavod.

Podgoričan.

Tinček iz Bosne.

(Šaljivi obraz. — Spisal A. Sušnik.)

Gernačev Tinček, prišedši domov iz Bosne, se je vedel kaj oblastno v naši in po sosednih vaseh. I kaj bi se tudi ne postavljaj, saj mu je poslal sam milostni cesar rumeno kolajno, ali kakor je on rekel, medaljo, cesarica mu je pa pridejala h kolajni svileni trakec, da bi imel naš Tinček veselje in lep spomin na Bosno.

Tako je pripovedoval Tinček vsakemu, in kdor mu ni hotel verjeti, temu je rekel: »Podoben si nevernemu To-

mažu; pojdi na Dunaj v cesarski grad in ondi vprašaj po meni! Pozna me ondi vsak prostak in general.«

»Veš kaj, Tinček«, odgovori mu nekoč vaški kovač, ki je služil še pod Radec-kijem in se je tudi včasih kregal z resnico: »tako mi pa le nikar ne govori! Da si bil ti v Bosni? Ta je bôsa! Bil si le v Netaliji, ne pa v bataliji (bitvi).«

»»V Netaliji nisem bil, pač pa v bataliji«, odreže se možko Tinček ter

se udari s pestjo na prsi: »»Kaj govorite vi o tej Netaliji? Ondi je vse ravno, kot ljubljansko barje, in toplo je celo leto, kakor pri peči. Toda v Bosni, dragi moj, ondi je vsak vrh kakor Šmarna gora, in ondi so nam ti ustaši kurili s svincem. Vražji Turki! Kadar se jih spomnim, takoj me srbi roka. Toda pokazali smo jim, po čim je mast na Kranjskem. To vam je čudno ljudstvo. Mož ima puško, žena ima puško, otroci imajo puške, streljali so pa med nas ko na zajce. Toda mi, kar nas je bilo Kranjcev, mi smo jim posvetili, da nas bodo pomnili. Nekoč vam, dragi moji, stojim na straži tik »magacina«. Temno je bilo, da je človek dalje segel, nego videl. Stojim torej na straži, napenjam oči v temi in gledam na »magacin«, da bi se ne pripetila kaka nesreča. Kar ugledam kakih tri sto korakov pred seboj korenjaka gorostasnega.«

»Tinček, le počasi! Kako si ga neki mogel videti, saj praviš, da je bila popolna tema?« poseže kovač v govorico.

»»V žepu sem imel žveplenke«, odreže se Tinček in se ne dá motiti v svojem nadaljevanju. »»Gledam in gledam tega Goljata, ki je korakal naravnost proti meni. Tihoma pa šepečem: Počakaj porednež, spodbil ti bodem noge. In jedva to mislim, stal je dolgin že pred menoj; da bi streljal, bilo je že prepozno. Kaj ti je početi? Nastavim nogo, in hrust se vam zvali ko debel hlod. Pripognem se, zgrabim ga za široke hlače in kričim: »kverrr-raus!« da so mi odleteli trije gumbi pri suknji, kričim in kličem ter držim ponočnjaka z obema rokama za bedra. Kmalu prisopiha patrola s svetilko, jaz pa upijem: Tu-le leži, zvežite ga! Stotnik priskoči s svetilko, pripogne se — ter zakolne, ko pogan; meni je bilo, kot

bi strela šinila vame. Držim vam v rokah — hlače, o hrustu ni duha ni sluha, izginil je ko megla! Porednež je natihome sezul hlače in izginil, jaz sem pa menil, da —«

»Hahaha! In za to, Tinček, si dobil medaljo?« smejejo se poslušalci.

»»Nu, kar so mi dali za to, to so mi dali, in rad bi vam vsakemu prepustil polovico od tega«, dé Tinček in se srčno smeje z drugimi, da jo je tako premeteno zvil. Vedeli so pa vsi, da ne pripoveduje resnice, ampak se le šali. Mimogredé omenjam, da je Tinček svoje dogodjaje bosenske pripovedoval v krčmi.

Vaški kovač, starikavi Blažón, prižge počasi svojo kratko pipico, podpre se lagóдно s komolci na mizo ter s šegavim nasmehom dé: »Kakošen je pa, Tinček, tam doli v Bosni ta ženski spol?«

»Fejte, stari grešnik, da vas nič ne boli jezik«, oglasi se krčmarica pri oknu, kjer je zalivala muškat in majaron.

»»Nu, nu, mamka, ne hudajte se! Kdo bi pa vas žensk ne poznal? Siromak naš praoče Adam je imel prvi z žensko velike križe. Jaz vem, da bi ne bil grešil in se ne dal kači premotiti, ko bi ne bilo — sladke Eve, ki je kači pomagala. Adam je bil dober mož, da mu ni ničesar reči, a ta radovedna žena, ki je prerada govorila, sladka jabolka jedla, ušesa nastavljala, nad možem gospodovala, ta žena ta...! Ali ni takó? In zaradi nje smo vsi, posebno pa možje, ubogi revčki!«

»Taka je«, krohočejo se poslušalci, krčmarica pa zbeži vsa nataklena v kuhinjo, toda — ženske so že take — pusti še duri priprte, da bi ji ne ušla besedica tega, kar bode pripovedoval Tinček o ženskah v Bosni.

Tinček pogleda globoko v kozarec, da se mu oči izbulijo, obriše si brke, prifrigne je na levo in desno, z očesom bliskne proti kuhinji ter jame:

»Kakšno žensko pokolenstvo je tam doli, to hočete vedeti? Prosim vas, kakšno neki? Take so, kot pri nas, vse prilizljive in neodkritosrčne. Nu, komur je prav, čedne so in zopet ne. Nas, kranjske fante, so pač radi videle. Ne-

katere imajo to posebnost, da nosijo čez obličje neprozoren pajčolan, ali kakor se bolje reče slovenski, zavoj. In bival je ondi tudi nek zeló imovit Turek. Dela se ni lotil nikoli, od zore do mraka je jedel in pil, in čuda ni, vzrasel mu je tolik trebuh, da ga je moral pred seboj voziti na samokolnici.

(Dalje.)

Zakleto jezero.

(Po kámeniški bajki.)

uj me, Vitovec, o lopov,
S smrtjo kaznil te je Bog
In za sto krvavih ropov
Te Sodnik obsodil strog!
Da za tabo v boj sem stopal,
S tabo žgal, prisiljen ropal,
Pahnil si me v tmo podzemno,
V ječo hladno, večno temno.
Štirkrat pet sem let presedel,
Pobledél mi je obraz:
Nihče ni za mene vedel,
Za nikogar nisem jaz.
To življenje sem preživel —
Prost sem, toda blede, osivel;
In ko hodim tod otóre,
Tvojih oproščen okov,
Ta pogled mi več ne more
Najti doma, ni grobov!
Kočo belo rad bi zrl,
Zrl tolmuna bi globel,
Čul pozdrav iz ljubih grl,
Drage svoje bi objel — —
A okrog in krog dolino
Krije jezero temnó,
Onstran hriba pa v globino
Šumen slap grmi na dnó. — «

Gora nosi zadnje žare,
Zemljo tih objema mrak,
Ko obmolkne in otare
Tožno solzo si možak.
Tajen glas pa zašepeče:

»K vodi, k vodi sém ne hodi«,
V trstju dalje mu trepeče:
»Sém ne hodi k vodi, k vodi!«
Zadrhti telo mu velo,
Groza mu prevlada hol,
In čez trato osamelo
Pohiti ob slapu v dol.
A ko beg ustavi svoj,
Vidi kočo pred seboj.

Sprejme samotar ga svet,
Prenočišče mu pripravi
Od hvaležnosti navnet,
Vso povest mu mož izjavi. — —
Poln spominov z roko velo
Samotar pokrije čelo:
»Kaj mi praviš, kaj mi deš,
Da ni najti moč sinú,
Kje doma si, več ne veš
In o ženi ni sledú?
Le ostani mož pri meni,
Jaz povem ti o obeh:
Vem o sinu, vem o ženi,
Vem, da si na rodnih tleh.«
Zablesté možu oči
V ognju živega plamena:
»Dej, govori, kaži mi,
Kje živita sin in žena!«
»Vmiri se«, mu starec dé,
»In poslušaj zgodbe te!
Ni mi mari zlobni svet
Let samotnih že deset;

Kočo sem postavil sèm,
 Da v spokornosti umrèm.
 Ko sem stopil na ta svet,
 Da me od človeštva loči,
 Ob tolmunu zaporéd
 Dve sta dvigali se koči.
 Med zidovi belimi
 Majki vladali sta dve
 Z lici ovenelimi
 Neprestano žalujé.
 Čuvala je prva sina,
 Za soprogom plakala,
 Polna vedno nanj spomina
 Iz tujin ga čakala.
 Druga lila je samotno
 Solze možu na gomilo,
 S hčerko svojo zroč togotno
 Pri sosedi nâd obilo.«
 »Živim polniš me spominom:
 To je žena moja s sinom,
 Poleg nje pa temno gleda
 Izdajalka mi, soseda.«
 »Slušaj, to še ni najhuje«,
 Starec dé in povestvuje:
 »Sin nekoč se majke loti,
 Z vnetim srcem govoreč:
 Hči sosede mi je všeč,
 Lepše ni v tem gorskem koti.
 Mati s strahom dé: Nikar!
 Glas poslušaj materin,
 Zveze te, oj sin, nikdar!
 Moj ti slove opomin.
 Vedno ti prokleta bodi
 Mati njena, koder hodi!
 Ko preminil mož je njen,
 Zrla je zavidno name,
 Skrivne je izdala hrame,
 Hrame najskrivnejših sten,
 Ko je v dolu našem plen
 Vohala razbojna četa.
 Od takrat na vek prokleta
 Izdajalka je očeta.« —
 Potnik méni: »Da, gotovo!«
 Samotar povzame slóvo:
 »Hipoma umrè po noči
 Mati hčeri v drugi koči;
 Kmalu pa jo hči pozabi,
 Sina tvojega povabi,
 In ko v tretje za goré
 Solnce plulo je k zatonu,
 V mlade sežeta roké
 In se združita v zakonu.
 Žena tvoja pa tedaj
 V žalosti iz duše polne

Sina svojega prekolne
 Brez srca na vekomaj.
 V prsi mu, kot hladna ost,
 Kletev materina seže,
 Strese mozeg mu in kost;
 Nikdar vest mu ne poleže.
 In ko glas vesti posluša,
 Tesno mu vzdrhtava duša,
 Snuje črnih mislij mrak.
 V jutru na nebo oblak
 Pridrvi se izza gor,
 Ko v obraz je smrti znak
 Vtisnil materi zlotvor.
 In ko vstane nočna luna
 Vrže mater sred tolmunu
 Lasten sin, morilec njen.«
 »Groza, molči . . . znoj leden
 Lije mi po polti hladni!«
 »Slušaj dalje, otec jadni!
 Divji blisek švigne z neba,
 Rojen iz moči čudezne,
 Zazijá obali gleba,
 In v tolmun se sin pogrezne.
 Brzo deklica poišče
 V koči moji zavetišče
 In pové mi vso prigodbo
 In pové nebá mi sôdbo.
 Ko izniknejo oblaki
 Drugo jutro v jasnem zraki,
 Pohiti od mene k vodi
 Po mladenču hrepeneč.
 Od takrat nikoli več
 Ni pohajala mi todi.
 Čez branove pa zvečer
 Tajen je tolmun prestopil
 In dvigaje v eno mer
 Ves je ozek dol potopil.
 Med goricama čez sedlo
 Slap vodovje je privedlo,
 In otóre v kočó to
 Še grmi ti slap v uho.
 Kadar mrak pokrije svet,
 V trstje sede sin zaklet,
 Tožen glas veli ob vodi:
 K vodi, k vodi, sèm ne hodi!
 In na dnu grmečem slapa
 Lahno, kot jutranja sapa,
 V mraku se iz vod mladenka
 Dviga, sinu zaročenka.« —

Dokonča povest okrutno,
 Ko premine dneva žar,
 Solzo porosi sočutno
 V sivo brado samotar.

»Strašno, strašno . . . ni-li rešne
Več moči za duše grešne?
O povej«, — poprosi oče
In potoči solze vroče.
»Vmiri se in lezi spat,
Bodi ti dovolj nocoj!
Jutri, tam-le konec trat
Razodenem sklep ti svoj.«
Všeč obema je nasvet,
V posteljo se vležeta.
Pač zatisneta pogled;
A zaspita li oba? —

Ko poljubi zadnji žar
Drugi dan planin glavé,
Stopi z otcem samotar
Iz kolibe, govoré:
»Idiva na mesto, niža
Mrak se že s temotnih gor.
Vedi pa, da ž njim se bliža
Grešnikom rešitve zor.
Ko sem v tihih molil dneh:
O zanesi, Bog, jim greh,
V sebi čutil sem nadih,
Da si ti rešitelj njih.
Stopi torej na obal,
Trikrat jezera zajemi,
Vse, kar dá, ukaže val,
Zvrši verno, brzo vzemi!
Pazi pa, da te na poti
Tej svarilni glas ne zmoti.
Trdni volji vse pošasti
Ne vzemó moči, oblasti.
Skleni, skoro sva ob vodi!«

Ko roditelj ga zahvali,
Zašepeče od obali:
K vodi, k vodi sèm ne hodi!
Samotarja up prešine,
Možu daje opomine:
»Sinov naj ne straši glas te,
Le pogum naj v srcu raste.
In da izvršiš rešitev,
Spremi moja te molitev.«

Stopi oče k temni vodi,
V trstju zašepeče spet:

»K vodi, k vodi sèm ne hodi«,
In šumi v pokojni svet.
Zajme vode si zelene,
V prstan val se spremeni,
V svetli prstan rajne žene,
Urno v nedro ga vloži.
V drugo seže brez strahú,
Zlije se v svetinjo val,
Sveto nekedaj sinú.
Spravi v nedro dar svetla.
V tretje vstvari mu globina
List napisan bel tako:
Trikrat mi objemi sina
In ves rod odrešen bo

In iz trstja sin tedaj
Stopi predenj smrtno bled,
Mrtev je očes sijaj,
Roka nosi krvce sled.
Otcu pa srcé se vname,
Stopi k njemu, ga objame.
In pred njim se sin namah
Premeni v ostudno zver;
Siplje grozo, siplje strah,
Mož bi bežal mnogoter.
Oče pa se v drugič vname,
Stopi k nji in jo objame.
Hipoma tedaj se zvije
Iz zveri pozoj pred njim,
Spenja v zrak se, v zemljo bije,
Siče ogenj, bljuje dim.
Ko pa ž njim še boj poskuša,
Trepeta v očetu duša.
Slednjič mu srcé se vname,
Stopi k njemu, ga objame. —
Prime ga: kot óko trene,
Strese zid se brežne stene,
Zagrgra na dnu globin.
In čez slap grmeči vali
Vodo odnesó z obali
Na brezmejno plan ravnin.
Samotarja divji tek
Prebudi deročih rek
Iz molitvenega vzleta.
S strahom se ozre na breg
In v radosti vidi h krati,
Da poljubljajo očeta
Zaročenka, sin in mati.

A. M.

Pisma iz slovanskih krajev.

III.

V Bytomu (na Gornjem Šleskem), 31. maja 1890.

Častiti gospod profesor!

Odgovor moj se je zakasnil. Vzrok je ta, da se je moje delo v zadnjem času jako pomnožilo.

Od 1. aprila izdajemo nov, socialno-političen list, »Praca« (delo), enkrat na teden. S tem listom je mnogo truda, kar si lahko mislite.

Tudi so bile razmere take, da smo morali v poslednjem času večkrat stopiti v javnost. Treba se je bilo pečati z delavskim vprašanjem in delavskim gibanjem. Vsako nedeljo imamo po dva shoda na različnih krajih, da poučujemo delavce o socialnem vprašanju.

To dvoje me pač — upam — izgovarja dovolj, zakaj Vam še le danes zopet pišem.

Vaša pisma me jako zanimajo in razveseljujejo. Potrudil se bodem, da se Vam za to skažem hvaležnega, kolikor le dovoljujejo moje slabe moči. Pač vem, da Vas bode najbolj zanimalo, ako Vam popišem tukajšnje razmere.

Gornje-šlesko ljudstvo, katero so od naroda poljskega — od skupnega naroda — vladarji poljski ločili z nenavadno lahkomišljenostjo že pred šeststo leti¹⁾, izgubilo je polagoma v tem dolgem času vse, samo vere svoje in jezika ni izgubilo. Pravim izrečno: ljudstvo, zakaj višji in srednji stanovi so se po-

polnoma ponemčili. Noben vihar, katerih je bilo mnogo v teh časih, ni mogel ljudstvu vzeti teh dveh zakladov. A dasi ljudstvo govori poljski, ni se imelo za poljski narod, pač še manj za nemškega. Ljudstvo se je imelo za gornje-šlesko ljudstvo (lud Górnoszląski), torej za nekaj drugega, nego so Poljaki, in za nekaj drugega, nego so Nemci. Tako je bilo še l. 1860. Poljaki so se večkrat trudili, da bi v ljudstvu vzbudili poljsko zavest, celó izmed ljudstva so prišli nekateri veljavni možje do prepričanja, da so Gornje-Šlezaki (Górnoszląsaky) Poljaki, in hoteli so to prepričanje vcepiti svojemu ljudstvu. Pa vse brez uspeha — ljudstvo se je oklepalo navedenega mnenja. Tu pa privrši kulturni boj!

Duhovniki, po svojem stanu najpriljavnejši voditelji ljudstva, so bili v narodnem oziru dokaj hladni in malomarni. A ko jih je začel prijemati kulturni boj, jeli so se oklepiti ljudstva gorkeje in srčneje. Rodoljubi so se čim dalje bolj bližali ljudstvu, in ker je to govorilo poljski, govorili so ž njim v poljskem jeziku. Od l. 1867 je izdajal Karol Miarka »Katolik«-a. Iz prva je bilo nekaj stotin naročnikov. Ob začetku kulturnega boja pa so priporočali njegov list, podpirali so ga tudi z denarjem, in hitro je rastlo število naročnikov, da jih ima danes nekaj nad 13.000.

ti so se bojevali med seboj in tako zavirali, da se dežela ni mogla razvijati. V 13. stoletju je stopila dežela pod varstvo Češke; od leta 1526 je spadalo Šlesko k Avstriji, a v miru l. 1763 je prepustila Avstrija večji del Šleskega Prusiji, katera je ima še vedno. Zares tužna osoda, pač žalostnejša, nego slovenska! Op. uredn.

¹⁾ V Šlesko (poljski »Szląsk«) so prišli Slovani v 6. stoletju. V 10. stoletju je prišla dežela pod oblast poljskega vojvodstva. Poljski kralj Vladislav II. je razdelil leta 1163 Šlesko med tri sinove svoje, ki so jo vladali drug od drugega neodvisno. Od leta 1178 se je delilo Šlesko stalno v Gornje- in Dolnje-Šlesko. A vladarjev je imelo Šlesko mnogokrat več nego dva;

Ne bodem Vam slikal te jako zanimive dôbe narodnega in verskega razvoja. Kar bi utegnil povedati, to Vam pojasnjuje knjižica, katero imate pač v rokah, »Karol Miarka«. Kulturni boj je torej najprej pomagal, da je prišlo med ljudstvo več omike. Pred 20 leti je čitalo morebiti kak časopis 2000, danes ga čita najmanj 20.000 ljudi.

Miarka je v prvi vrsti deloval za katoliško stvar. To je bilo naravno, tako so zahtevale tudi razmere.

Prodal je časopis »Katolik« Poznanjcu gu. lic. Stanislavu Radiejewskemu, sedanjemu deželnemu poslancu kempenskemu.

Dasi se je tudi še dalje verska stran v boju najprej poudarjala, vendar je

začel g. Radiejewski polagoma poučevati ljudstvo tudi o narodnosti. Deloval je jako uspešno in plodovito. Sicer je moral sedeti tri leta in pol v ječi zaradi prestopkov tiskovnega zakona, a niti za las se ni oddaljil od prvotne poti. Moje pero je nezmožno, da bi ga opisalo, kakor je vreden. Samo to rečem na kratko: on je narodnjak v najlepšem in najboljšem pomenu, požrtvovalen, neustrašen, izvrsten kot časnikar, dober, plemenit kot človek, vrlo sposoben, da vodi narod in ga pripravlja za boj, vzgleden v vsakem obziru kot duhovnik.

Ta mož je torej dosegel, da jih dandanes le malo malo ne umeva, da Gornji Šlezak in Poljak — je isto.

(Konec.)

Kriva prisega.

rohôt iz grla spušča in grozno divji smeh —
Prisege krive nosi Cerín na sebi greh;
Ob mizo v vinski družbi zasaja trdo pest,
Pregnál bi rad iz prsij strašilo — svojo vest . . .

Do srede se pomiče viharo-temna noč,
A sosed moj odhajaš od vinske družbe vroč;
Za hrbtom pač kdo hodi, in kaj je pred teboj?
Mordá le sluh ti laže, te vara vid nocoj?

K prisegi pred razpelom povzdignil prste tri,
Da jezik ti popolno resnico govori:
Posezati ne vidiš po sebi prstov treh?
Pred sabo krvaveče razpelo glej na tleh!

A kaj po strani gledaš, prešinja li te strah?
Pogumno dalje stopi, ne bodi v srcu plah!
Grabé za vrat te prsti peklenščkove pestí,
Preti nogám peterih iz ran razpela kri.

Zapirajo ti sapo, že prsti te davé,
Pogubno ti oblija peneča kri nogé;
Nazaj — naprej ne gledi, zakrij z rokó obraz,
Le kar čez bližnji deri sosedov znani laz! —

Beži prek njiv in žetve, ni mar mu žitnih zrn,
Žge v prsih vest, nad glavo gavrán krohoče črn;
Ni zbegancu ograja, ni steber previsok,
Bojím se, da prelomi mu vrat pederzen skok. —

Ko solnce prisijalo čez sinje je goré,
Pri vaški jami v trumi šepečejo ljudjé:
Čerín da je premaknil posestva bil mejník,
Prisegat šel je včeraj, zdaj Bog mu je sodník.

—g—

Josip Ogrinec.

(Spisal *Josip Benkovič*.)

I.
Ob okrajni cesti, ki se vije iz Kamnika proti Kranju, leži dobro četrt ure od mesta lična vás Podgorje. Bujno-zeleni travniki in plodna polja, ki se prostirajo pod njo, ter nad njo gosto-zarasten, podolgast hrib, ki sega več kot eno uro v daljavo, pričajo nam, da na podgorskih seljakih še ne gloje ona osodepolna bolezen, ki hoče siloma uničiti blagostanje marljivemu slovenskemu oratarju.

V dolgi vrsti mnogobrojnih selskih poslopij se odlikuje zlasti druga hiša od Kamnika sèm; i po velikosti i po lepoti nadkriljuje vse svoje sosede. Zidana je v eno nadstropje na nekolikem višku; stranska poslopja se vrsté s hišo v podobi čveterokota, sredi katerega je prostran dvor. Gosto sadno drevje najraznejše baže jo obdaje krog in krog.

To je »Medvedov dom«. V tej hiši (štev. 2) se je porodil 4. avgusta 1844 Josip Ogrinec. Oče mu je bil Josip in mati Neža, rojena Pogačar iz Zlatega polja. Imela sta šest otrok: Marijo, Josipino, Franceta, Josipa, Ivana in Alojzija. Josipina in France (dvojčka) sta umrla v zorni mladosti, vsi drugi, razven našega Josipa, še živé.

Oče Joža Ogrinec (prvotno se je pisal Vogrinec) je bil vrlo nadarjen kmet. Dasi so mu bili stariši zeló siromašni, vendar je mali sinko marljivo hodil v kamniško ljudsko šolo. Najboljši dobrotnik mu je bil njegov boter, kamniški dekan Janez Prelesnik. Ko je Joža sam prevzel gospodarstvo, opomogel si je v kratkem z umnim kmetovanjem. Sezidal si je velik dom, kakoršnega ni v celi vasi, in pridružil svojemu posestvu mnogo zemljišč v obližju. Poljski pridelki in opekarstvo, katerega se je lotil, polnili so mu shrambe tako, da se je kmalu povspel nad vse sovaščane. Ker je bil tudi precej naobražen, jako ljudomil in prijazen mož, izvolila si ga je soseska za župana; to čast je užival mnogo let. Bil je pravi vzor poštenega slovenskega oratarja, priprost, a vrl značaj, kakoršni, žalibog, vedno bolj ginejo med nami. Le nekoliko premehak je bil radi prirojene mu odkritosrčne ljubeznivosti.

Mati Neža, pet let mlajša od soproga, ni nikdar hodila v šolo. Ni čuda torej, da je imela v marsičem drugačne nazore nego njen mož. Presojevala je vse le s porabnega stališča in tako tudi ukrepala, češ, le roke morejo kmetu

pomagati, vse drugo naj pusti na strani. Žena je bila poleg tega neupogljiva v svojih nazorih, jeklena v dejanjih, nobena stvar se ji ni zdela neizvršljiva; kar je sklenila, moralo se je zgoditi. Radi tega so nekateri Podgorcem zabavljali, da njih župan krilo nosi. In to očitaneje je bilo utemeljeno, ker »Medvedova mati so dobro vedeli, da je ,mati županja' v celi soseski le ena«! Zato je hotela svojo oblast rabiti in jo je res vselej rabila. Dobrosrčni Joža pa je rad pustil, da je včasih tudi njej katera obveljala, ako je pravo pogodila.

Ostra mati ni puščala sina nikdar brez dela. Komaj je shodil, moral je s sestro Marijo, s katero sta bila do smrti najboljša prijatelja, pasti po senožetih domačo živino. Bil je jako živahen in vedno vesel. Dočim je skrbela mati le za njega telesni razvoj, hotel je oče, da si Jožek razbistri tudi duha, vedoč iz lastne izkušnje, da kmetu ne zadošča le sekira in motika, temveč, da mu je treba tudi knjige. Zato je vpisal leta 1851 sedemletnega sina v kamniško ljudsko šolo, dasi ga tedanji šolski zakoni niso k temu silili. Poučevali so na tamošnji šoli č. o. frančiškani, katerih ljudomilost in požrtvovalnost bode hvaležno pomnil vsakdo, ki je bil kdaj njih učenec.¹⁾ Pomniti je treba, da so bile vse tedanje slovenske šole osnovane na nemški podlagi. Poučevali so v nemščini vse učne predmete; poleg tega je vladal tudi samosilni ukaz, da otroci

v šoli ne smejo ne besedice ziniti v materinskem jeziku. V to svrho je stal v vsaki šolski sobi pred desko deček, ki je bil na glasu, da zna nemški govoriti (a kako?), in ta je začrtal vsakega na potrpežljivo ploskev, kdor je črnil najmanjšo slovensko besedico. Učitelji frančiškani so bili sicer uverjeni, da tako nasilno ponemčevanje nič ne hasni, pač pa zelo mnogo škodi, a vladi, ki je to velela, niso se smeli protiviti. Tedanji šolski vodja in katehet, p. Ferdinand Goetzel, blag, tih značaj, vrl in oster učitelj, bi bil rad pomagal, a ni mogel. Ko je prišedši v šolsko sobo zaznal na deski zopet in zopet dolgo vrsto imen, dal je navadno vse hitro zbrisati. Včasih pa je žalostno svaril: »Vidite, dečki, ta ukaz radi nemškega govorjenja ni moj, temveč višje oblasti. Kdor mu torej kljubuje, ne kljubuje meni, temveč njej. Ne delajte mi sitnosti!« Otroci bi bili radi izpolnili učitelju željo, a kako? Njih glave niso bile posode, kamor bi se dala tujinščina po lijaku vlivati!

Kakor drugim kmečkim otrokom, tako se je godilo z nemščino tudi našemu Ogrincu. Navzlic vsem naporom ni mu hotela v glavo. Ker pa brez te tudi v drugih predmetih ni mogel dobro napredovati, omrzelo mu je polagoma veselje do učenja. Čestokrat je prosil očeta, naj ga pusti doma, da bode zopet krave pasel v zelenih zalokah, ker je ves šolski trud brez uspeha. Toda oče, ki je že sam izkušal enake šolske težave, ni se dal preprostiti. Tolažil je

¹⁾ Baš za one dobe piše o tej šoli dr. J. Orel (Novice, VIII. 1850, str. 122): »Zlate bukve, odprite se in dajte zapisati z velikimi črkami imena vrlih učnikov kamniških šol, ki napečujejo mladino k znanju maternega jezika, da ga beró in pišejo z veseljem, in mikajo in likajo otroke na duši in telesu« itd. Naposled dostavlja: »Kamničani, častite jih in bodite jim pri vsaki priliki hvaležni!« Torej so častiti sinovi sv. Frančiška gojili milo materinščino, ko

je drugodi v domovini še bujno procvitalo ponemčevanje. In vendar nekateri še vedno kriče, da so samostanske šole tovarne za potujčevanje! Nepozabljivim kamniškim učiteljem pa, ki so l. 1882 opustili šolo po volji nekaterih nehvaležnih glav, ostaja najlepše spričevalo požrtvovalnosti — dolga vrsta bivših njih učencev, ki so delovali in še delujejo med Slovenci v prospeh sv. vere in mile domovine. Pis.

sina in ga osrčeval, češ, da trdna volja premaga vse težave. In Jožek je moral hoditi še vedno v šolo in včasih je bridko jokal od doma pa do mesta, ker mu ni šlo vse tako gladko izpod rok, kakor si je želel. Toda učil se je vedno, kolikor je mogel, in dovršil je tri razrede. Glavni učitelj mu je bil p. Gotthard Spende.

V četrtem razredu pa mu učenje popolno omrzi in koncem leta prinese kljuko domov. Oče mu pové, da ga je hotel dati v srednje šole, a sedaj se pojde rokodelstva učiti. Jožek to zaslišavši prosi jokajoč, naj ga pusti še eno leto v šoli, in vse bode popravil. Oče mu usliši iskreno prošnjo; učil ga je sedaj p. Gavidijoz Lomberger.

Sedel je naš Ogrinec v šolski klopi poleg Jakoba Alešovca. »Seznanila sva se že prve dni«, piše Alešovec sam, »toda prijatelja sva bila še le, ko se je

pokazalo, da nama z nemščino enako slabo gre.« Da ne bi žalila učitelja, izkušala sta govoriti le nemški, a žalibog, nista znala. Krenila sta nekdam po šoli po daljši poti proti domu in po dolgem posvetovanju sklenila govoriti poslej vsaj toliko, kolikor jima dopušča doseždanja nemška modrost, in kolikor zna njih »mušteršilar« poleg deske. Poprijela sta se jezika »tajč pohrusten — krajneriš poesén«, in njih imen ni bilo poslej več videti na zatožnem lesu.¹⁾

(Dalje.)

¹⁾ Sledi naj vzgled tega divnega jezika: »In die — du našribal die aufgabo?« — „Der in die nicht!“ — »Tu mi tvojo posoden, da jaz prepisen.« — »In die bos pater reken, če dein in mein gleich sein?« — »Ich anders poprepisen.« — »Du niks kennen aus die buch.« — »Aber že poviden, besser pokennen.« — »Ich dich zapisen na cegelcen, tu kranjski pošprechen!« — »Niks, niks, ich niks kranjski, ich tajč pošprechen, ich dih pater verklogal, če ti mene zapisen!« itd.

Nekoliko o fotografiji.

(Priobčil A. Tramté.)

Prelepa slika je zares,
Sè solčnim žarkom napojena!
Očij je moč in čela kras,
Miloba usten izvedena!

Duhá moč divna, čudež nov!
Zares podobe te natorne
Ne mogel niti bi Apél
Naslikati tako izborne.¹⁾

Mnogo poučnega in zabavnega berila si dobil dosedaj, mili čitatelj, že v predalih tega lista, a danes ti ponuja nekaj novega, »modernege«, pa vendar tudi poučnega in zabavnega — nekaj črtic o fotografski umetnosti.

Fotografija nam predočuje v slikah prirodo tako, kakoršna je, ker nam podaje dovršene podobe stvarij, razven barve in velikosti: kaj takega ne more noben popis, naj je še tako živ in natančen. Zdi se ti, da gledaš stvar samo,

¹⁾ Slavno vladajoči sv. oče, papež Leon XIII., je podaril leta 1878 fotografu Gasthaniu v Manchestru nastopne verze, ki se glasé izvirno:

ARS PHOTOGRAPHICA.

Expressa solis spiculo
Nitens imago quam bene
Frontis decus, vim luminum
Refert et oris gratiam!

O mira virtus ingeni
Novumque monstrum, imaginem
Naturae Apelles aemulus
Non pulchriorem pingeret.

ko gledaš fotografsko sliko. Dostikrat ne moreš videti stvari samih po širokem svetu, nadomešča ti jih fotografija. Velik umetelnik je bil nekdanji grški slikar Zevksis, ki je tako naravno, dovršeno naslikal zagrinjalo, da je s tem neki prevaral svojega tekmeca Parrhasija: pa vendar naj se skrije najboljša slika pred fotografsko podobo, kajpada gledé na natančnost!

Prav zaradi te prednosti in pa, ker moremo ž njo najhitreje izvršiti podobe, je fotografija čim dalje imenitnejša in priljubljenejša umetelnost. In kako mlada je še ta umetelnost! Stara je še le petdeset let.¹⁾

In prav v proslavljanje in v spomin petdesetletnice obstanka fotografije se je osnoval preteklo leto v Ljubljani »klub amaterjev-fotografov«, ki ima že lepo število udov svetnega in duhovskega stanú, s pravili, od c. kr. vlade potrjenimi, po vzgledu že tudi drugodi osnovanih in obstoječih enakih družb, kakor na Dunaju, v Pragi, v Berlinu in v Rimu (associazione degli amatori di fotografia). V Pragi bode letos izložba izdelkov samo amaterjev-fotografov, kakor je bila preteklo leto na Dunaju, v Berlinu in tudi v Parizu. Slavna vlada sama se za fotografijo tako zanima, da je pred dvema letoma ustanovila na Dunaju nalašč zanjo posebno šolo, v kateri se lahko vsak pouči ne le v fotografiji, ampak tudi v mnogovrstnih reprodukcijah, n. pr. v fotocinkografiji, orthochromatični fotografiji, v fotolithografiji, v mikrofotografiji, v pigment- in svetlotisku itd. Ljubljanski klub amaterjev-fotografov tudi rad postreže v prostorih c. kr. obrtnih strokovnih šol v Virantovi hiši. Kdor pa ne more obiskovati take šole, priučiti se more sam fotografije po navodih, ki se dobivajo pri prodajalcih fotografskih aparatov. Ti aparati so dan na dan cenejši. V Pragi je bil do letos neki Ad. Fischl jr., ki je prodajal najcenejši aparat po 3 gld. 50 kr., seveda tudi dražje.

¹⁾ Prim. v »Letopisu Mat. Slov.« lanskega leta lepi spis gospoda ravnatelja Ivana Šubica: »Fotografija.« Ta spis se stavi tukajšnjemu za podlago.

Ker se amaterji-fotografi ponajveč bavijo s fotografijo znamenitih krajev, okolic, manj pa s portreti, zatorej je glavni namen tega spisa, amaterje-fotografe opozoriti na izdelovanje stereoskopnih podobice. V ta namen služijo že nalašč za to prirejene stereoskopne kamere, ki pa so precej drage. Ako pa hoče amater-fotograf s svojo navadno kamero vendar tudi izdelovati dobre, rabljive podobice za stereoskop, more to storiti, ako se ravna po naslednjih podatkih, ki so posneti po še ne natisnemem načrtu v tej stroki zvedenega gospoda prof. Antona Steinhauserja na Dunaju.

Kako se dadó izdelovati stereoskopne podobice z navadno kamero?

V to svrho je treba najprej pokazati nekatere pripomočke in potem popisati način izdelovanja. Naredimo najprej lesen okvir, kakor ga kaže v prilogi slika 1. Dolg je kakih 50 cm, širok 18 cm in 12 cm visok, ki se skozi luknjo *L* privije na stojalo, stativ, namesto kamere, kakor se razvidi iz slike 3. Omenjeni okvir ima na zgornji strani špranjo *A* z na pol okroglo izrezljanimi duplinami, kakor kažeta podobi 1 in 7. Od teh pa je špranja *A* (slika 2) v pravi obliki in naravni velikosti. Špranja *A* namreč je za to, da se kamera z vijakom (slika 5) v njej na okvirju dobro privije zdaj na mestu m_1 , zdaj na drugem m_2 , ki sta ravno 80 mm vsaksebi. (Slika 3 kaže na tleh stoječe stojalo, stativ, na njem okvir, na katerem je kamera *K* dobro pritrjena s perutničastim vijakom.)

Špranja *A* je pri m_1 , m in m_2 zato polokroglo izrezana, da se lepo vanjo vtopi vijak, s katerim je kamera na okvirju pritrjena ali pri m_1 , m ali pri m_2 . Kamero moramo namreč na okvirju tako pritrditi, da pride njena optična os (ali pa objektivova) v položaj, kakor kažeta ravni črti *II II* ali pa $M_1 M_2$ ali pa *II II* (primerjaj sliko 7), kakor je že kamera pritrjena ali pri m_1 , m ali m_2 . Slika 7 kaže okvir narisane od vrha.

Špranji *B* in *C* (glej sliko 1 in 7) sta za to, da se v njih pritrdi neka lesena

čeljust (slika 4, 3) z močnimi perutničastimi vijaki na že večkrat omenjeni okvir.

Ta čeljust ima namreč nalogo, da kamero drži v pravi legi ter brani, da se ne premakne. Slika 3 kaže kamero pritrjeno na okvirju pri m_1 , ki se na-

slanja na čeljust na levi strani; pri prvi ekspoziciji pa se mora naslanjati na čeljust, ki je na desni strani pritrjena, sama mora biti pritrjena pri m_2 . Da vijaki ne poškodujejo lesa pri špranjah, dobro je podložiti jih z železom v obliki špranj $A B C$. (Konec.)

Schopenhauer.

(Slika iz novejše modroslovne in kulturne zgodovine. Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje.)

Pač težko, da bi bila mati ali sin jako žalovala za očetom. Oba sta bila sedaj prostejša in sta tudi hotela to prostost po svoje porabiti. Mati se je preselila takoj naslednje leto s hčerko Adelo v Vojmir (Weimar), tu se je začelo zanjo novo življenje. Bilo je, kakor da bi se bila prerodila. Zabave, prijetne družbe in pisateljevanje — to se je vrstilo drugo za drugim in ji sladilo vdovsko življenje. Sina je bila smrt očetova nekoliko pretresla. Ostal je v kupčijem nauku, kamor ga je bil dal oče, dasi nerad: le očetova volja ga je zadrževala. Ker ni imel za kupčijo veselja, bil je vedno nezadovoljen: pa ne samo to, tudi jako slab učenec. V resnici je zamujal svoja dela v pisarni, slepil svojega prednika na razne načine, bodisi da je izdelke svoje muze skrival v miznici, bodisi da je raje sedel v Gall-ovih predavanjih o možganih, nego v shrambah.¹⁾ Pisal in tožil je večkrat materi o svojem stanu, a ta se iz prva za to ni dosti menila, potem pa mu je vendar dovolila, da pusti kupčijstvo in se pripravi na kaki gimnaziji za vseučilišče. Pride (l. 1807) na gimnazijo v Gothi, kjer je v učenju sicer napredoval, a kmalu pokazal svojo nemirno in brezobzirno naravo. Zasmehoval je enega izmed profesorjev, a temu kaj takega ni bilo všeč. Zato je zapustil Schopenhauer konec l. 1807 Gotho in prišel k

materi v Vojmir. Kot gimnazijski dijak je hotel precej potratno živeti in tudi svet nekoliko okusiti, hodil okoli baronov in grofic, da je morala še mati, ki ni bila varčna, opominjati ga, naj se omejuje.¹⁾ V Vojmiru pa je takoj pokazal svojo čudno naravo in neznosne navade. Materi se je zdelo, da ne more ž njim bivati pod eno streho, in tako tudi ni bival pri njej. Čujmo, kaj mu mati sama piše: »Za mojo srečo je potrebno, da si ti srečen, ni pa treba, da bi bila jaz priča te sreče. Zmirom sem ti pravila, da je jako težko s tabo živeti, in čim bolj te opažam, tem večja se mi zdí težava. Nė prikrivam ti: dokler si tak, kakoršen si, pretrpela bi raje vse, kakor se za to odločila. Jaz ne preziram, kar imaš dobrega, tudi ni v tvojem srcu to, kar me plaši, ne v tvoji notranji, ampak v tvoji zunanji naravi, v tvojih nazorih, v tvojih sodbah, tvojih navadah, s kratka: v nobeni stvari, ki se tiče zunanjega sveta, ne morem se vjemati s teboj. Tvoja čmernost, tvoje tožbe o neizogibnih rečeh, tvoj temni obraz, tvoje čudne misli, katere naznanjaš, kakor kak 'orakel', in katerim ne sme nihče ugovarjati, težé me in mi kratijo mojo dobro voljo, a tebi to nič ne pomaga. Tvoje nesrečno prepričanje, tvoje 'lamentacije' (tožbe) o neumnem svetu in človeškem siromaštvu mi delajo hude noči in sitne sanje.«²⁾

¹⁾ Gwinner, o. c. p. 24.

¹⁾ Ibid. p. 27. — ²⁾ Ibid. p. 26, 27.

Schopenhauer je bil star 19 let, ko mu je mati tako pisala in ga tako slikala. Mati ga je pač poznala! Seveda ni bilo to dobro za njegov značaj. Ako ni marala ž njim bivati njegova lastna mati, kako je moral soditi še le o drugih ljudeh! Zato trdi po pravici njegov večkrat imenovani častitelj in življenjepisec, da je bil že takrat kot mladenič »za življenje do cela pokvarjen« (t. j. nezmožen) in da se je poprijel svojega »samotarskega poklica po volji prirode z vso silo in odločnostjo svojega značaja.« Kakšen značaj mora biti neki tak značaj? Od ljudij se odtujiti, za nikogar ne marati, le samega sebe iskati in zase delati, od takega mišljenja pa do sovražstva ljudij je samo en korak. In tak človek naj človeštvo osreči — s svojim zaničevanjem in sovraženjem sveta?

Začel je Schopenhauer res le sam zase in sam v sebi iskati sreče. Pečal se je s starim (klasičnim) slovstvom in imel zanje veliko veselja, tako, da se je ž njim dokaj seznanil. Baval se je nekoliko tudi z matematiko in zgodovino in tako se je pripravil za vseučilišče, na katero je šel star 21 let, in sicer v Göttingen. Iz prva se je hotel posvetiti zdravilstvu, potem pa se lotil kmalu modroslovja, ki mu je najbolj ugajalo. Poročil iz tega časa nimamo: le toliko vemo, da se z dijaki ni mnogo bavil, čital Platona in Kanta in se skoro gotovo bavil resnobno z učenjem.

Jeseni l. 1811 gre iz Göttingena v Berlin. Tu sèm ga je vlekla slava Fichtejeva. Nekoliko časa se trudi sicer s tem zamotanim in vendar praznim modroslovjem, a kmalu se ga naveliča in se začne ž njim samo šaliti ali boljše norčevati. Še pozneje se je Schopenhauer rogal onemu možu, katerega so drugi takrat jako spoštovali in ki je bil po svojem nravnem življenju, po svoji resnobi in svoji ljubezni do domovine stokrat nad Schopenhauerjem. Tudi takrat slovečega Schleiermacherja je poslušal, a ž njim se ni nikakor vjemal. Ko je Schleiermacher v predavanju izrekel, da modroslovje in verstvo (religija) ne moreta biti drugo brez drugega, zapisal si je Schopenhauer na rob svojega zvezka: »Nihče, ki je veren, ne pride

do filozofije. On ga ne potrebuje (verstva); nihče, ki v resnici modruje, ni veren. On hodi brez vodila, prosto.« Schleiermacherju je dajal celó nepriimerne priimke. To nam kaže zadosti jasno značaj našega modrijana. Tu se nečem sicer z nikomer pričkat, v kakšni razmeri sta verstvo in modroznanstvo. A to je popolnoma izvestno, da je pravo modroznanstvo pred vsem ponižno. Pravi modrijan se ne zaganja srdito v onega, ki misli drugače nego on, marveč posluša in premišlja razloge njegove. Poleg tega je tudi dovolj predrzno, da hoče 23letni učenec svojega za 20 let starejšega učitelja zavračati, da hoče o stvari kar ob kratkem soditi, katero so mnogi drugi pred njim že dognali. In kakor tukaj, tako je snoval predrzno svoje misli in sodbe tudi pozneje.

Znano je, da se je takrat pripravljaj Napoleon na vojsko z Rusi. Iz viharnega Berlina gre Schopenhauer na Sasko, da bi tukaj izdelal svoj spis za doktorsko čast. Spisu je dal naslov: »Die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde« (četverna korenina stavka o zadostnem vzroku). V oktobru l. 1813 je bil na podlagi tega spisa promoviran (za doktorja povzdignen) v Jeni. Naš namen ni, da bi o tem spisu sodili, zato se držimo raje njegovega življenja. Nastopno zimo je bival v Vojmiru. Ponavljalo se je isto, kar se je godilo med materjo in sinom že popreje: nista mogla bivati skupaj. Materino življenje mu ni ugajalo, očital ji je celó, da ni čislala spomina njegovega očeta, da ga ni ljubila itd., in tako se je dovršil oni razdor med materjo in sinom, ki ni nikakor časten niti za prvo niti za drugega. Skoro se je zdelo, kakor bi si bila nevoščljiva. Tako n. pr. je rekel včasih sin: »Jaz in ti sva dva« — češ, tudi jaz kaj veljam in midva se ne moreva vjemati. Ko ji je izročil svoj prvi spis, reče mu mati: »To je pač za lekarje« (za zavijanje). Sin ji odvrne: »Čitali bodo spis še takrat, ko ne bode nobenega izvoda tvojih spisov več med staro šaro.« A ona ga zbode: »Tvojega spisa se bode dobila lahko še cela (t. j. nerazprodana) izdaja.« Res je sina zbadlo tako govorjenje, a v svojem srcu je storil sklep

in ga tudi povedal, da hoče biti »filozof 19. stoletja.«

Še bolj pa je Arthurja dražilo, da mu utegne mati napraviti njegovo imetje. Sam namreč ni imel nade, da bi si mogel kaj pridobiti. Ponavljali so se žalostni domači prizori.

V Vojmiru ga je posebno Goethe zanimal. Ta je bil takrat nekak vojmirski bog in se je pečal posebno z naukom o barvah. Tudi Schopenhauerja je hotel za svoje nazore pridobiti, a polagoma se jim je Schopenhauer izneveril.

(Dalje.)

Čutno predstavljanje pa mišljenje in zakoni mišljenja.

(Modroslovna razprava. Piše dr. Iran Svetina.)

(Dalje.)

Take splošne predstave nastajajo tudi v živalski »duši«, in tako tudi žival nekoliko spoznava splošnost, seveda bistveno drugače nego človek. Tako n. pr. niso popolnoma enake vse gostilne ob cesti, v katerih ostajajo vozniki, a nekaj skupnega in enakega, nekaj bistvenih znakov imajo vse. Ako je kak konj že večkrat obstal pred raznimi takimi gostilnami ter dobival tam krme, potem pa pride do nove gostilne, katere še nikdar ni videl, zavozil bode vendar kar sam ob sebi pred-njo, posebno, ako je lačen. Kako ravna voznik z razvajenim konjem, ki hoče obstati pred vsako gostilno, ako ga želi tega odvaditi? Bič zavihti nad njim, kadar namerava zaviti v stran, in tolikokrat, da se tudi ta neprijetna predstava združi z ono predstavo gostilne in sicer tako, da je jačja nego prijetna predstava krme. Ko se to doseže, potem konj ne bode več sam zavijal s ceste proti gostilni. Ker namreč žival nima proste volje, odločuje njeno ravnanje vsikdar najmočnejša predstava.

Splošna predstava še ni pojem; a od nje do pojma je le en korak, pač korak važen, odločilen za naše spoznanje. Žival nikdar ne more storiti tega koraka. Stori ga pa človek, ki ima predstave svoje duše v oblasti ter more svobodno in razumno gospodovati nad njimi. On loči v splošni predstavi nebistvene znake od bistvenih ter samo poslednje ohrani v svoji zavesti, in tako v svojem duhu

iz splošne predstave izobrazí pojem. Iz obrazca

a { *abc*
def
ghi

nastane potem obrazec *A*, ki nam pred-očuje pojem.

Pojem je torej skupina bistvenih znakov kakega predmeta v naši zavesti, odločena od nebistvenih znakov.¹⁾

Ko smo na ta način izobrazili pojem, tedaj smo že mislili. To je bilo že delo naše proste volje, katero je vodil um, ker smo iz različnih posameznih predstav izbrali nekatere znake ter jih združili v celoto, druge znake pa smo izločili. Pri tem opraviu smo ravnali sicer npravno svobodno, vendar pa razumno, ker nismo slepo združevali in izločevali, ampak smo združili samo bistvene znake, nebistvene pa izločili. Ako bi bili izpustili kak bistven znak, ali pa privzeli nebistvenih znakov, potem bi bili sicer tudi dobili pojem, ki bi pa ne bil primeren, ampak v prvem slučaju preširok, v drugem preozek. Hoteč n. pr. izobraziti pojem »paralelogram«, moram združiti znake: »čveterokotnik,

¹⁾ Čitatelje opozarjamo, da je to razlaganje sicer po šolah navadno, da se nahaja v mnogih knjigah, zlasti onih, ki so pisane v Herbartovem duhu, da pa drugi dušeslovci pojme drugače razkladajo, zlasti peripatetično modroslovje stavi pojme na drugo podlago. Gosp. pisatelj razlaga dosledno po načelih, in zato bi bilo neumestno ugovarjati mu.

Uredn.

v katerem sta po dve in dve nasprotni stranici vsoporedni.« Ako pa mislim samo: »čveterokotnik, v katerem sta dve nasprotni stranici vsoporedni,« tedaj sem izpustil bistveni znak, da sta vsoporedni tudi drugi dve stranici. Pojem, ki sem ga izobrazil, je preširok, ker ne velja samo o paralelogramih, ampak tudi o trapezih. Ako pa kak znak pridenem in mislim: »enakostraničen čveterokotnik, v katerem sta po dve in dve nasprotni stranici vsoporedni,« tedaj sem izobrazil preozek pojem, ker velja samo o nekaterih paralelogramih, namreč o kvadratu in rombu.

Pojem ima sicer v posameznih predstavah in posebno v splošni predstavi nekako čutno podlago, a sam je nekaj popolno nečutnega. Čutno zaznavanje ustvarja v duši posamezne predstave, iz katerih same po sebi nastajajo splošne predstave, a pojma čutno zaznavanje nikdar ne more ustvariti, tega izobrazile misleči duh, ki ga tako rekoč povzame iz čutnih zaznav in ga kot novo skupino izlušči iz splošne predstave. Zato se ona skupina znakov, ki sestavlja pojem, sama zase in ločena od vseh drugih znakov nahaja tudi le v mislečem duhu. V zunanjih predmetih je ta skupina vedno združena tudi z nebistvenimi znaki.

Ker pa človeški duh, tesno združen s telesom, katero oživlja, ne more neposredno občevati z drugim človeškim duhom (kakor se to pač godi med čistimi duhovi), ampak je to občevanje mogoče le s čutnim posredovanjem, ne mogli bi pojmov, ki smo jih izobrazili v svojem duhu, priobčevati drugim ljudem, ako bi nadčutnih pojmov ne mogli vendar-le izražati v kakih čutnih oblikah. To pa moremo s pomočjo jezika ali govora. Beseda, ki jo izgovorim in ki jo s sluhom zaznavam, je nadčutnemu pojmu čuten izraz. Ako komu rečem, naj si misli paralelogram, mislil bo isto, kar jaz, ako mu je sploh ta pojem znan. Iz tega se vidi, kolike važnosti je govor za človeško mišljenje.

Izobražanje pojmov na popisani način je najprvotnejša oblika človeškega mišljenja. Ko smo si na ta način izobrazili nekoliko pojmov, moremo te zopet pri-

merjati med seboj in, sestavljajoč njihove skupne znake v nove skupine, dobivamo novih pojmov po načinu, ki ga natančneje opisuje logika, v kar se nam pa tukaj ni treba spuščati. Omenjam pa naj še — ker je to važno za naš namen — neke posebne vrste pojmov, katerim pravimo ideje. Ideje se razločujejo od navadnih pojmov v tem, da so še bolj nadčutne od onih tako gledé na vsebino, kakor gledé na postanek. Navadni pojem je sicer nekaj nadčutnega, vendar ima pa čutno podlago. Opazujoč zunanji predmet zaznavam vse one znake, ki sestavljajo pojem, samo da jih moram izločiti od drugih znakov, s katerimi so v čutni zaznavi združeni, ki pa ne spadajo k pojmu. Ideje pa tudi tako ne morem posneti ali zajeti iz čutne zaznave; ona ima drugačen, nadčuten izvor. Ideje si ustvarja človeški duh iz svojega lastnega bitja, ali bolje, stvarnik, ki je ustvaril človeškega duha, ustvaril mu je tudi ideje. Po njih potem sodi človek zunanji svet, preudarjajoč, ali so in kje so uresničene, ali kako se razodevajo v vidnih pojavih, in prizadevajoč si, da bi jih sam uresničeval v svojem delovanju. Vzemimo n. pr. najvišjo idejo »Bog«. Najpopolnejše, neskončno, neustvarjeno, večno bitje, stvarnik in vladar vseh drugih bitij — vsi ti znaki so združeni v ideji »Bog«. Ta ideja je — da v podobi govorim — kakor rodovitna kal zasejana v človeško dušo; ž njo vred se razvija in raste, in ko človek pride do zavednosti, najde jo v svoji notranjosti. Iz zunanjega sveta bi je ne mogel zajeti, ker nikjer ne zaznava združenih navedenih znakov. Pač pa ga opažanje vidnega sveta in lastna notranja zavest prepričuje o resničnosti te ideje, t. j. o tem, da mora biti res tako bitje, kakoršno se mu v zavesti razodeva, ker bi sicer ne mogel umevati ne zunanjega sveta, ne samega sebe. — Tudi ideje npravno dobrega, ideje čednosti ne morem posneti iz čutnega zaznavanja, marveč zajemamo jo iz svoje lastne duše in po njej sodimo delovanje drugih ljudij, ter jo izkušamo uresničevati v svojem lastnem delovanju, ali vsaj zavedamo se, da nam je tako prizadevanje dolžnost.

Te in podobne ideje dokazujejo še veliko bolj, nego navadni pojmi, bistveni razloček med mišljenjem in čutnim zaznavanjem, samostojno, nadčutno delo-

vanje človeškega duha, in zato tudi bistveni razloček med človeško in živalsko dušo.
(Dalje.)

Nekaj porabnih mislij o slovenščini v govoru in v pismu.

(Piše **France S. Lekše.**)

(Dalje.)

24. „**Pohoditi, pohajati**“, rabijo nekateri za nemški ‚besuchen‘. To je pač le lokalizem, katerega uvesti v knjigo in govor nikakor ne kaže, zakaj vsled tega je pomen dvoumen in govor lahko nejasen. Vzrok tej novotariji je najbrž Levstikov¹⁾: »pohájati vb. n. pr. bolnike: obiskovati; besuchen (navadno okolo Ménguša v Gorénjcih)«. »Pohoditi« sploh pomeni ‚zertreten‘, »pohajati« pa ‚herumgehen‘ in ne ‚besuchen‘. Nekako čudno se glasi n. pr. »Danes sem gredoč iz mesta pohodil vašega sinka« nm. »bil pri vašem sinku.« Zakaj ne bi še z naprej rabili »obiskovati«, ker je že pri Dalm. in Trub. v navadi in se sploh tako govori?

Nemčizna je, poreče marsikateri. Kajpada je, toda že tako stara, da si je pridobila pravico biti v našem jeziku. Gospod Bartel tudi ni sprejel v svoj besednjak za nemški ‚besuchen‘ besedij »pohoditi, pohajati«, temveč piše na str. 92: »besuchen obiskati (iščem), v vás priti (pridem); obiskovati, obiskávati; die Schule — v šolo hoditi.« Nemčizna pa je: »ljudsko šolo je obiskoval, gimnazij je obiskoval v N. . .«, »Kdaj je kdo slišal tako govoriti našega kmeta? Marveč: hodil je v šolo v N. Ne zametujmo domače govorice! V nekaterih krajih skoro nič ne rabijo besede »obiskovati« za nemški ‚besuchen‘. Er hat den Kranken besucht: bil je pri bolniku. Heute hat uns der Herr Pfarrer besucht: gospod župnik so bili pri nas. Kommen Sie uns be-

suchen: pridite k nam itd. In če hočemo »obiskovati« popolnoma odstraniti, treba nam tudi »zameriti« vermessen, »blagosloviti« benedicere, »vpliv« Einfluss, »vlak« Zug, . . . , . . katere so kolikor toliko nemčizne. »Vlak« sem čital v Dalm., toda v drugem pomenu. »Pelaj gori, ker je višoku, inu vèrsite vunkaj vafhe mréshe, de en vlak fturite.« Luk. V. Ako pa nikakor nečeš pisati »obiskovati«, imaš besedo za ta pojem, namreč:

25. „**Posetiti**“, katere sicer posebno ne priporočam. Boljša bi bila, kakor je »pohoditi, pohajati«, zato, ker bi ne bilo nobene pomote, stara je že in med Hrvati in Srbi navadna, kakor tudi Rusi; Slovenci so jo imeli, kakor bereš: »sêtü asl. posêtü adventus. posêtiti, s sêtiti invisere. nsl. bozzekacho, bozcekachu invisabant fris . . . r, posêtitü,«¹⁾ piše Miklosich.

26. „**Varih**“. Nekoliko neprijetno zadene človeka, kadar sliši besedo »varuh«, Beschützer, posebno prav trdo rečeno s poudarkom na *uh* — varúh! Ali bi se bolje ne prilegalo govoriti in pisati »varih«? Da, celó upamo si trditi, da je *varih* boljša oblika ko »varuh«, ako ne edino prava oblika v slovenščini. Zakaj ljudstvo tako govori poleg »varh«, tako so pisali naši predniki večinoma in končnica »uh« nima lepega pomena. Že večkrat omenjeni Miklosichev slovar (str. 375) ima »varuh, varih, beschützer.« Dalm. piše »Bom li jeft mojga brata varih?« I. Mojz. IV. »Satu hozhem jeft

¹⁾ O. c., pag. 185.

¹⁾ Etymologisches Wörterbuch, p. 295.

tebe k' varihu poštaviti moje Glave.« I. Reg. 28. Japelj: »Kaj fim jeft varih mojga brata?« I. Mojz. IV. In dodajmo še — tukaj se zopet pokažejo nedostatna pravila naših slovníc, ker nobena izrečno ne razklada končnice *uh* — da samostalniki na *uh* zaznamenjajoč osebe po njihovem stanu, opraviu, poslu, svojstvu, posebnosti imajo v slovenščini preziraven, zaničljiv in grdiven pomen. Postavim: »ozdravljuh Kurpfuscher, potepuh, skopuh, debeluh i. dr.« In »v ta koš« ne moremo vreči »varuha« v pomenu namreč, v katerem navadno rabimo rečeno besedo. Zakaj angeljev, svetnikov, cesarja, roditeljev, učiteljev ... ne moremo po rečenem imenovati »varuhov«.¹⁾ Poleg takih samostalnikov imamo sicer še druge na *uh*, kateri nimajo grdivnega pomena, n. pr. *kožuh* tudi *kožih*, *mačuh*, Typhus (od makniti); *piruh*: tako namreč piše večina, ali prav ali ne; Miklosich (str. 269) ima le: »pyr-2. nsl. zapiriti se, erubescere, pih, pih (*pyr-h) osterei, pihati roth färben«, *trebuh*.

27. „**Duhovni, duhovnik**“, geistlich, der Geistliche. Nekaj časa pišejo nekateri pisatelji »svečenik, svečeniški«. A poslednja beseda je hrvatska, ne vem, zakaj bi jo mi morali rabiti, ki imamo svojo, domačo in tudi dobro. Naj imajo torej Hrvati svoje »svečenike«, mi pa se oklenimo »duhovnikov, mašnikov«. Kaj pa oblika »duhoven«? Tudi ta ni dobra. »Sedaj semtertja²⁾ navadno »duhoven, vna«, piše o. Št. Škrabec,³⁾ »se opira na požiranje končnega i, ter bi se zato v knjižni slovenščini ne smelo terpeti. Gdor hoče imeti samostavnik, naj piše: duhovnik, kaker pišemo in govorimo popotnik za popotni.« Pri nas se samostalniki tvorijo od pridevnikov na *ik*. Torej *duhovnik*, *verniki*, *podložnik* (zakaj »podanik«?) itd.

¹⁾ »Varuha« n. pr. imenoval bi roditelja, — kakor pripoveduje narodna pripovedka — kateri je vzel svoje dete, peljal je v gосто šumo, napravil ogenj, rekel naj se greje, on pa da gre po drva, in potem je izginil ter tako — zape-ljal otroka. Pis.

²⁾ Pač obče med narodom in zaradi tega ima precej pravice. Gledé na obliko samo glej Šuman, Slov. slovn. po Mikl. str. 231. Uredn.

³⁾ »Cvetje« IV. 1.

28. „**Vest**“. Kakor »svečenik« prikupila se je mnogim pisateljem tudi *vest* v pomenu: Neuigkeit, Gerücht; izgubivši namreč pravo slovensko »vest«, trosijo med svet »razne vesti«. Slovenščina pozna samo »vest« v pomenu das Gewissen.¹⁾ Zato bi bilo dobro slovo dati besedi v drugem pomenu, kakor tudi glagolu obvestiti, obveščati. »Popotnik²⁾ ... bode ... zalagal prijatelje svoje ... obveščal z vsemi važnimi dogodki ... « Zakaj ne, razglašal (bode) vse važne dogodke ... « Pišimo po domače, in zmirom boljša bode naša slovenščina. Namestu »raznih vestij« pa pišimo in govorimo »razne novosti, razni glasovi, razne reči, novice« itd., kakor pač nanese prilika, le ne »vesti«, kar moti čitatelja, posebno tujca.

29. „**Oster, tra, stro**“, streng, scharf. Slovenci smo bili navadno le »ostri«, tuja govornica nas je napravila *stroge*. Ta ruska beseda se je že tako prišla slovenskih pisateljev, da se je bodemo javaljne kdaj odkrižali. Da je »strogo« beseda ruske oblike, kaže mi in priča stsl. jezik: »asl. sragъ austerus torvus ... strogij streng, das wohl dem p. srogi seinen ursprung verdankt ... «³⁾ Slovenci bi prav pisali: »srag«⁴⁾ — kadar bi hoteli biti dosledni, kakor pišemo: »krava, glava in ne: korova, golova«. Toda mi lahko še zanaprej prebijemo brez »stroge« besede, ker imamo domačo »ostro«, kakor govori ljudstvo: »Ta gospodar je oster«.

30. „**Moški**“ (männlich) nečejo nekateri biti, ampak »možati« (verheiratet). Besedo »možato« najdeš povsod! N. pr. »možato se poteza za katoliške resnice ... «⁵⁾ »Možato je le z dokazi in protidokazi pobijati besede in trditve ... «⁶⁾ »Deklica mu možato odgovori ... «⁷⁾ »možato se potegovati ... «⁸⁾

¹⁾ Cfr. Miklosich Et. Wb., str. 390. Cfr. Jan. Bartel.

²⁾ Št. 1. v Mariboru, 10. januarja 1890.

³⁾ Miklosich o. c. 293.

⁴⁾ Ali ne tudi »strag«, ker pravimo »streči, strežem«? Sicer pravi tudi Mikl.: »strog ist r.«

⁵⁾ »Slovenec« 1890.

⁶⁾ »Slov. Narod« I. 1884 in 1889.

⁷⁾ Stritar Zb. sp. III. 138, 223, 237.

⁸⁾ »Mir« 1890 in več drugih.

Ni pri nas lista, kateri bi se bil vedno ogibal besede »možat«. Tudi slovarji jo imajo, n. pr. Wolf-Cigaletov, Bartelnov (str. 434). A treba je razlikovati: *moški*, *a*, *o* in *možat*, *a*, *o* ter ne vreči obojnega v eno vrečo. Že končnica *at* v *možat* nam kaže, da ni istega pomena z *moškim*. Da vidimo! Stslov. m $\ddot{a}$ žata $\mu\pi\alpha\nu\delta\rho\omicron\varsigma$ maritata... m $\ddot{a}$ ž $\ddot{b}$ sk $\ddot{b}$ $\acute{\alpha}\nu\delta\rho\epsilon\iota\omicron\varsigma$ virilis.¹⁾ Prva beseda pomeni tisto, kar »omožena« verheiratet — ne pa »virilis männlich«, kar je »moško«. In ne samo naša staroslovensčina je tako ločila, marveč tudi naši predniki so to dobro vedeli, kakor vé tudi priprost Slovenec, kateri se vselej prav moško odreže. Trubar: »Delaite moshku, ne zagaite,

bodite mozhniga ferca.« Ps. 31. Dalm.: »Zhujte, stojte u' Verí, rounajte Mofhku, inu bodite mozhni.« I. Kor. XVI. In »Rogerius Palmarium empyreum I, str. 53 (l. 1731)« piše: »Antoni mèrkaj: Tukaj pèr tebi bil fim u' vse tvoji nadlúgi, inu glédal fim na tvoje shtritajnje. Sedaj, kir fi se taku moshku nóffil, kir u' tèm fhtritajnu niffi oslabil etc.« In da le tako po slovensko prav, pričajo nam Rusi, Poljaki, Čehi in Hrvato-Srbi. Bodimo torej še mi Slovenci »moški« v vseh rečeh, pustimo pa, naj se — ženske ponašajo, da so »možate«.

(Dalje.)

Popravki: str. 142: **ve/nica** m. **vevnica** in **snaha** m. **sinaha**; **domov** m. **domu** str. 143.

¹⁾ Miklosich »Lexicon« str. 78. Et. Wb. 201.

SLOVSTVO.

SLOVENSKO SLOVSTVO.

»**Loterist.**« Šaloigra v jednom dejanji. Spisal Anton Zavrtanik. V Gorici 1889. Tiskal in založil A. M. Obizzi. — Ta šaloigra kaže precejšen dramatičen talent gosp. pisatelja. A ni brez napak. Čudno se nam zdi, da bi bil posestnik Lipe Potokar v tako slabi koži, da bi niti beliča ne imel, vsled česar zastavi, da bi imel kaj za loterijo, celó svojo uro: »verizico je itak zastavil uže zadnjič«. Nedoumno nam je tudi, kako more v 10. prizoru Lipe tako nenadoma vprašati Primoža, svojega zeta, in spe, »kakošne številke so zunaj.« In, da bi skoro nepoznanca kar objel uvidevši, da tudi on stavi na loterijo, to nam ne gre v glavo. Sploh pa ima igra, dasi v razvoju ni povsem naravna, lepo namero: odvracati od loterije. In kot taka bode dobro vplivala posebno med prijatelji loterije.

Nepovoljneje se moramo izraziti o jeziku v tej igri. »Kedar se boste sanjali« (str. 3); ako je bil ogenj *na* nebu, padal je *z* neba, ne *iz* neba; — »mi ne *vgaja*«; »jedenajst« (str. 4); »*vgani*« m. *ugani*; »*verstice*« (str. 8); »*hotili*«; »priložnost« bolje: prilika; — »nevem«. Piše se pravilno »mladenič« (str. 9); »nekoliko *terni* si zadel« (str. 12); »privolenje« (str. 13); »moj

načrt mora se izpeljati srečno«; »z *gospodarovo* činkvino« (str. 16); »če vam morem s *čem* vstreči, *me* bode jako veselilo« (str. 21); »milostivi *gospelj*« (str. 30) kot vokativ v dvojini mesto: »milostivi *gospé*«. Levstik pravi o tej obliki: »Mit dem nachklingenden *j* zu lesen, aber nicht: *gospéj* zu schreiben! (Die slov. Sprache, str. 20.)

Toliko o slovniskih hibah v tej knjižici. Mnogo je tudi tiskarskih pogreškov v delu. Naj mi zbok te opomnje nihče ne zameri.

»Loterist« šteje 32 strani; kupil sem ga za 20 kr.

J. L.—n.

»**Slovensko akademično društvo Triglav**« v Gradci v XV. letu svojega obstanka. Spominski listi ob priliki blagoslovljenja društvene zastave. S sodelovanjem Fr. Mohoriča, Fr. Tominška in J. Žolgarja uredil Jožef Rakež. V Ljubljani. Založilo akademično društvo »Triglav«. — Tisk »Narodne Tiskarne«. 8°. Str. 26. Vsebina male spominske knjižice je ta-le: 1. Predgovor. — 2. »Triglavanov zastava« — pesem. — 3. Zgodovinske črtice. — 4. Izkaz o knjižnici in čitalnici. — 5. Imenik bivših in sedanjih udov »Triglava«. — 6. Porod društvene zastave.

Knjižica nam torej kaže natančno, kako se je godilo doslej temu slov. akad. društvu. »Dal Bog, da bi pričujoči spisek nekoliko pripomogel

k temu, da se napelje pozornost rodoljubnega slovenskega razumništva na prepotrebno društvo naše.»

»**Letno poročilo**« o deželni vinarski, sadjarski in poljedelski šoli na Grmu pri Rudolfovem za šolsko leto 1888/9. Spisalo vodstvo. V Ljubljani, 1890. Izdal in založil deželni odbor kranjski. — Tisk J. Blaznikov v Ljubljani. 8°. Str. 16.

POLJSKO SLOVSTVO.

»**Szczęście na wsi.**« (Sreča na vasi — kmetih) povest J. A. Łukaszewicza. Bytom G. Ś. Nakładem wydawnictwa. »Katolika«. 1889. — Cena 40 krajcarjev. — Na 312 straneh nam slika pisatelj življenje med Poljaki v naših dneh. Na eni strani nam odgrinja pogled v veliko mesto Lvov. Tam je mnogo bogastva, pa tudi mnogo revščine. Pridni in izurjeni rokodelci se ne morejo preživiti. Na drugi strani vidimo življenje na kmetih. Grajščak, nebrižen za gospodarstvo, zaupa vse oskrbniku, ki ga grdo goljufa. Gospodarstvo propada. Oskrbnik sam hoče biti gospod, pa na poti mu je jud, ki ima v namenu grajsko krčmo in posojuje denarje grajščaku.

Zaradi sile pride več dobrih rokodelcev na kmete, kjer se jim godi dobro in kmetom postrežejo s poštenimi izdelki.

Kmetje in obrtniki se zedinijo in kupijo skupaj od grajščaka posestvo in si je razdelé, le grad in park in nekaj zemljišča mu ostane, da se mu ni treba seliti. Juda iztirajo iz vasi in kmalu se obrne vse na dobro.

To je glavna misel, ki se razvija v več prav lepih prizorih in je za naše čase prav primerna. Pisana je za priprosto ljudstvo prav lahko. Tudi Slovenci bi lahko vse umeli s pomočjo malega slovarja. Kdor si hoče poljščine priučiti, ima tu dobro berilo.

Za primero naj pristavim začetek XII. poglavja: W Karczmie (v krčmi). W obszernej karczmie Sruła gwarno (šumno) było i rojno w niedziale po południu. Wielu (veliko) zebralo się gospodarzy nawet (tudi) takich, którzy (kateri) tu bardzo (prav) rzadko (redko), lub nigdy (ali nikdar) nie zaglądali. Jedni rozgrzewali się gorzalką (žganjem), drudzy chłodzili piwem, inni rozweselali się przy (pri) butelczynie wina.

Przy każdym (vsakem) stole słyhać było głosy utyskujące (tožeče) nad tem, że (da) tak piękny (lep) majątek (imetek) p. Gruzewskiego pójdzie na marne (kant) przez licytację . . .

Besede so skoro vse naše, le pravopis moti začetnika.

»**Biblioteka pisarzy polskich.**« (Izdajateljstvo akademije umetnostij v Krakovu.) VI. zvezek te biblioteke poljskih pisateljev iz XVI. veka ima dva dela: 1. Nikolaja Reja z Nagłowic: Żywot Józefa z pokolenia żydowskiego (1543). Izdal: Roman Zawiliński. 2. Algoritmus, to jest nauka liczby, polską rzeczą wydana, po K. Tomazu Kłos-u (1538). Izdal: Dr. Marjan A. Baraniecki. Krakov, 1889.

»**Polska w obrazach.**« Izdajateljstvo »Biblioteka Areydziel u Krakowie«. Izdal Adam Kaczurba 1890. — Delo: »Poljska v podobah«

bode obsežalo 20 zvezkov in kot nameček pride pojasnilo zgodovinsko, estetično in arheologijsko. Naročnina za celo iznese 14 gld., posamezni zvezki 75 kr.

»**Na Szlasku polskim.** (Wrażenja i spostrzeżenia). »Tam jest Polska, gdzie jest lud polski.« (Zapomniana prawda). Kraków. G. Gebethner i spolka 1890. 8°. Str. 101. Krasna knjižica, ki opisuje razmere na Zgornjem Šleskem.

J.

DRUGA SLOVSTVA.

»**Archiv für die slavische Philologie.**« Herausgegeben von V. Jagić. XII. zvezek, 3. in 4. seš. — je izšel pretekli mesec. Že lansko leto je poročal naš list častitim čitateljem o tej znameniti publikaciji. Rečena sešitka sta lepa knjiga 325 strani in sta nadaljevanje prvih dveh. Tako obsega celi XII. zvezek 646 strani. V tem zvezku govore Slovenci prvo besedo. To je tem veselejše, ker so med temi Slovenci same mlade moči. Oblak, Murko in Štrekelj so se zopet skazali in pokazali svetu plodove svoje neumorne delavnosti in moč svojega duha. O obilnih razpravah raznovrstnih snovij podamo samo napis nekaterih, o drugih pa bomo obširneje govorili. Od str. 321—358 nadaljuje A. Brückner iz Berolina, svoje »Böhmische Studien«; in od 358—450 str. V. Oblak svojo razpravo »Zur Geschichte der nominalen Deklination.« Zanimivi sta razpravi dr. K. Štrekeljna: »Beiträge zur slavischen Fremdwörterkunde I. 451—74 in »Zur Kenntniss der slavischen Elemente im friaulischen Wortschatze« 474—86. Prva razprava je samo začetek, kateri bodo sledile še druge. V nji nam podaje gosp. pisatelj besede rabljene v slov., katere so vzete iz jezika naših sosedov. Vse to bode pripomoglo, da dobimo natančen etimologijski besednjak. Nekateri besede, katere g. Štrekelj prav spretno razlaga, niso zastopane v Miklosichevem. Takisto zasleduje pa v drugi razpravi slovenske besede v furlanščini. Nato beremo v »Kritischer Anzeiger« razne večje in manjše ocene. »Polonica« od A. Brücknerja predočuje nam poljske publikacije poslednjega polletja od 487—99 str. in od 499—525 str. piše V. Oblak: »Slovenica«. To znamenito poučno razpravo bomo podali okrajšano č. čitateljem »Dom in Svet«-a in zato preidimo k razpravi M. Murka: »Zur russischen Literaturgeschichte« 526—71. str. Pod rečenim napisom ocenjuje naš učenjak gramatični deli Iv. Nedešev-a in Eth. Karskij-a o beloruskem jeziku, »Gomeljskija Narodnija pjesni«, »Romanov belor. zbornik«, »Žitie sv. Alekseja«. Razven tega je še tudi od M. Murka: »Kleine Mittheilungen«, na str. 639 »Vorbilder der Petrinischen Reform der cyrillischen Schrift« in na str. 640 »Ethnographisches«, kjer nam poroča o nekih poganskih šegah med Rusi. Od str. 571 do 94 čitamo sedem Oblakovih ocen o delih raznih strok, katerih je seštevno mikavno: »Jeremias Homberger. Von Dr. F. M. Mayer« in »Dr. Franz v. Krones: die deutsche Besiedelung der östlichen Alpenländer, insbesondere Steiermarks, Kärntens und Krains.«

(Dalje.)

Fr. S. Lekše.

»**Beiträge zur Geschichte der Stenographie bei den Südslaven.**« Mit einem Anhang: Kurze Entwicklungsgeschichte der Kunst und Wissenschaft bei den Slovenen, Kroaten, Serben und Bulgaren. Erinnerungen aus den letzten anderthalb Decennien von Anton Bezenšek, Professor am Real-Obergymnasium »Alexander I.« in Philippopol etc. etc. Mit einer Einleitung versehen von Karl Hempel, vereideter Sachverständiger für Stenographie. Berlin 1890. Kommissionsverlag der akademischen Buchhandlung L. Hartmann in Agram.« Kaj zanimiva in dobro pisana knjižica, katero je spisal naš še mladi, vendar velezaslužni rojak (štajerski Slovenec), gosp. prof. Anton Bezenšek, znani pisatelj slovenski.

Posebno nam ugaja sklep te knjižice, ki slove preveden v slovenščino tako-le: »Ni še dolgo, ko so govorili v zapadni Evropi z nekakim zaničevanjem o ,zanimivih‘ narodih tam doli na balkanskem polotoku in sosednih deželah. Upamo, da jim ne bodo več — če se bodo ž njimi natančneje seznanili — zaničljivo dajali tega pridevka, ampak da se bodo v resnici in s tako pazljivostjo zanje zanimali, kakoršne so vredni zaradi hitrega kulturnega napredovanja. Da bi vzbudil v čitateljih to zanimanje in da bi oni mogli pravično soditi o kulturnih naporih in duševnem napredku južnih Slovanov, napisal sem te vrstice.« Blagovoljni čitatelj! zdaj veš, v kakem smislu je pisana knjižica. J. L.—n.

Novi hrvatski grobovi.

Hrvatski narod žaluje zopet ob novih grobovih — grobovih svojih sinov. Ni prav dolgo, odkar je sprovedel do hladnega groba: barona Metela Ožegovića, Franja plem. Žigrovića-Pretočkoga, dr. Antona Kovačića, Karola Ferkića in Ivana Fiamina.

Baron Metel Ožegović se je rodil v Zagrebu l. 1814, kjer se je po dovršenih študijah hitro popenjal od službe do službe, in ko se je leta 1835 oglasil Gaj, budeč narod, bil je Ožegović med tistimi, kateri so Gaja podpirali z besedo in dejanjem. Leta 1848 je že bil predstojnik banskega »vieća«, odkoder so ga predstavili k ministerstvu, pozneje povzdignili za svetovalca vrhovnega sodišča in potem za državnega in tajnega svetovalca. Zastopal je večkrat svojo domovino, kjer se je vsikdar vestno potegoval za njene pravice. Ko je bila leta 1849 prazna škofija bosensko-sremska, opozoril je Ožegović višje kroge na mladega in duhovitega dvorskega kapelana Strossmayerja, v katerem je hrvatski narod dobil največjega dobrotnika in boritelja za sveto vero in milo domovino. Zadnje dni je preživel v Hietzingu pri Dunaju, kjer je umrl 10. svečana t. l.

Dné 24. prosinca je umrl v Zagrebu **Franjo plem. Žigrović-Pretočki**. Tudi on je ugledal beli svet v Zagrebu istega leta, kot Ožegović. Za prebujanje naroda se je oglasil najprej v pesmi »Molitva« in pozneje se je povrnil k pravoslovnim študijam, tedaj je napisal »Das Verhältniss Croatiens zu Ungarn«, kjer brani svojo domovino, katero je zvesto ljubil do smrti — pobijajoč madjarskega zgodovinarja Horvatha. Ker Ožegović leta 1861 ni hotel sprejeti časti hrvatskega kancelarja, zato jo je dobil znani pesnik Ivan Mažuranić; Žigrović pa je postal podkancelar in je Mažuranića vestno podpiral. V tem času je napisal: »Ueber das Selbststimmungsrecht der Königreiche Dalmatien, Croatien und Slavonien.«

Ko je leta 1865 stopil v pokoj, deloval je zopet na hrvatskem književnem polju, izdal »Pjesme Franja Pretočkoga«, prestavil Kiriničev spis: »de municipalibus juribus et statutis Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae« in Paulyev: »urbarski sustav kraljevina Hrvatske i Slavonije.« Napisal je drame: »Sejслав Ljuti«, »Veronika Desinić«, »Razbojnikova žena« in »Spljetski čarobnik«; prestavil je Grillparzerjevo »Die Ahnfrau — Prababu« in Schillerjevega »Don Carlosa«; kot dvakratni predsednik glediščnega odbora ima tudi veliko zaslugo za hrvatsko opero.

Tretji je grob mladega pisatelja in pesnika **dr. Antona Kovačića**, kateri je umrl 10. grudna 1889. l. Rajni je poslednje dni sestavljal za »Matico hrvatsko« dramo »Doktor od knjiga«, v kateri je glavna oseba »neumnež«; a pisatelj se je vanj tako zamislil, da je sam izgubil um in nekoliko dnij potem umrl. Zaradi njegovih povestij ga ne moremo hvaliti, posebno ne zaradi zadnje večje povesti »U registraturi«, ker je tukaj preveč nezdravega realizma; pozneje je izdal dve večji povesti »Fiškal« in »Baruničina ljubav«; manjše povesti so tiskane v raznih listih. Pesmi njegove so epične in lirične; posebno v satiri je večkrat šibal politične nasprotnike in neprijatelje svoje domovine. Škoda za zmožnosti njegove, ki niso služile vselej dobri stvari. A sedaj naj počiva v miru!

Dné 28. sušca t. l. je pobrala nemila smrt Hrvatom pisatelja: **Karola Ferkića**, župnika v Križevcu, kateri je med drugimi znanstvenimi in zabavnimi spisi napisal tri lepe povesti: »Španjolci u Hrvatskoj«, »Krvavi sabor« in »Brat i sestra ili bitka na križevačkom polju«.

Dné 25. aprila je izgubil hrvatski narod — **Ivana Fiamina**.

Ivan Fiamin se je rodil 9. junija leta 1833 v Skrbicih blizu Opatije. Ko je bil Ivan še otrok, preselili so se stariši na Reko, kjer je obisko-

val ljudsko šolo in pozneje vstopil v gimnazijo. Očetov stan (oče je bil pomorščak) ni ugajal sinu. Ko je v 5. razredu postala hrvaščina učni jezik, prijel se je je naš Ivan z vso gorečnostjo. Njegov učitelj Jerko mu je bil največji prijatelj, ker je razlagal lepoto materinskega jezika; stariši Fiaminovi so govorili doma v čakavskem narečju. Za priljubljenim Jerkom je prišel znani Fran Kurelac, kateri je v njem zanetil še večjo ljubezen do materinščine; on sam mu je posojeval knjige, in Ivan je vrlo napredoval. Da bi po dovršenem 6. razredu nadaljeval svoje nauke, šel je v Zagreb, pa ga hitro zapustil, ker ni imel gmočnih sredstev. Šel je v Senj, kjer so ga sprejeli v semenišče. Tukaj je s svojim znanjem hrvatskega jezika očaral profesorja Sladovića, in ko je škof Ožegović pri zrelosti izkušnji spoznal v njem lepe sposobnosti, poslal ga je na Dunaj v Pazmaneum. Po sijajno dovršenih bogoslovnih študijah ga je poklical Ožegović v pisarno, kjer je po smrti Sladovićeve postal učitelj hrvatskega jezika na gimnaziji, malo pozneje profesor katehetike in metodike, poleg tega je postal še »praefectus studiorum« v semenišču, kjer je predaval tudi staroslovensščino. Škof Ožegović ga je zelo ljubil in je pri neki priliki o njem rekel: »Iste juvenis mihi valde placet, sed raro me frequentat.«

Leta 1862 postane kanonik kapitola na Reki in kmalu po želji meščanov tudi župnik, pozneje še »praepositus« in opat sv. Jakoba »ad Palum«. Službo svojo je do smrti vestno izvrševal in je še poleg tega deloval na književnem in političnem polju.

Poleg svoje težavne službe, katera mu ni puščala mnogo časa, storil je vendar mnogo za književnost hrvatsko. Res je malo izvirnega napisal, ali o njegovem edinem večjem izvirnem spisu »Radnja čovjeku dužnost i blagodat«, katera je izdalo društvo sv. Jeronima, rekel je pokojni Perkovic, da je ta knjiga izmed najboljših hrvatskih knjig. Napisal je še tudi nekoliko odlomkov pedagogijskih. Vsi drugi njegovi spisi so prevodi iz italijanskega, francoskega ali nemškega jezika; ali ti prevodi imajo vsi literarno vrednost, in znani pesnik hrvatski Hugo Badalić pravi: »suvišno bi bilo govoriti o vriednosti ovih djela, mi možemo samo Fiaminu čestitati.« Preložil je iz italijanščine dva spisa Cantúova: »Mladić upućen na dobrotu, nauk i rad«, »Poštenjak iliti pravice i dužnosti«, potem: »Dobro i zlo« (Montegazza); »kršćanske molitve« (Tomaseo); iz francoščine Fenelonove »Zgode Telemaka« (izdala Matica Hrvatska); Dva govora otca Bourdaloua; iz nemščine »Ksantipa« (Littrowa vesela igra) in iz latinskega: »Kaja Krispa Salustija o Katalininoj uroti«.

V njegovi pisavi se sicer vidi posnemanje Kurelčevega sloga, vendar moremo reči, da je dosti samostojna.

Pokojnik se je spomnil pred smrtjo v svoji oporoki potreb naroda in književnosti hrvatske ter je med drugimi velikimi zneski zapustil Matici Hrvatski in društvu sv. Jeronima po 1000 gld., a jugoslovanski akademiji 500 gld.

Bodi takemu pisatelju i domoljubu tudi med Slovenci blag spomin!

Z. L.

Raznoterosti.

Slovenska prisega iz leta 1735. V mestnem arhivu kamniškem sem našel sledečo slovensko prisego mekinskega podložnika Balanta z dné 1. marcija 1735. l., katera nam nekoliko kaže, kakšen je bil v oni dobi jezik med priprostim ljudstvom:

Jest Jerni Ballant: Jacob Ballant: Perfsechem Bogu Ozheto, Syno, inu Svetemo Duchu, Lube Divize Matere Marie, vfsem Bofschym Svetnikam, inu Svetnizam, vfsem Nebeschkim Angelzam, ne na proschno, ne skufs schenkengo, ne is sovraschtva, ampak sa same pravize volla, De bi namrezh Mathæus Preschern bil to zerkneno schrebie sam oderl, koker je moje govorjene od Befsede do Befsede zelo

Refsnično, inu je Mathæus Prefschern vte vischi popolnema po nadolschno obrezhen koker meni pravi Bug pomagei, Prezhashtita Brefs vfsega madescha spozheta Diviza inu Mati Boschia Maria, ufse Boschije Svetnike, inu Svetnize, tudi ta Sveti Evangeli, inu nascha Catholska vera, na mojo pufsledno vro, kadar fse moja Duscha od tellefsa Lozhila Bode, aku fsem jest vte vische kervo perfsegal na Letem sveto sdej s pravizo straffan, tankei tudi od moiga Stuarnika Christusa Jesufsa Svete gnade inu miloste Ja tudi od gmeinschoffte vfsech Svetnikou inu Svetniz na vekomoj odlozhen inu Ferdaman Bodem Amen.

J. Benkovič.

Opomba. Na str. 174 čitaš: »kamniški«. Dasi je ta oblika pač pravilnejša od »kamniški«, pišemo v listu poslednjo zaradi doslednosti; ona prva se je le prezrla.

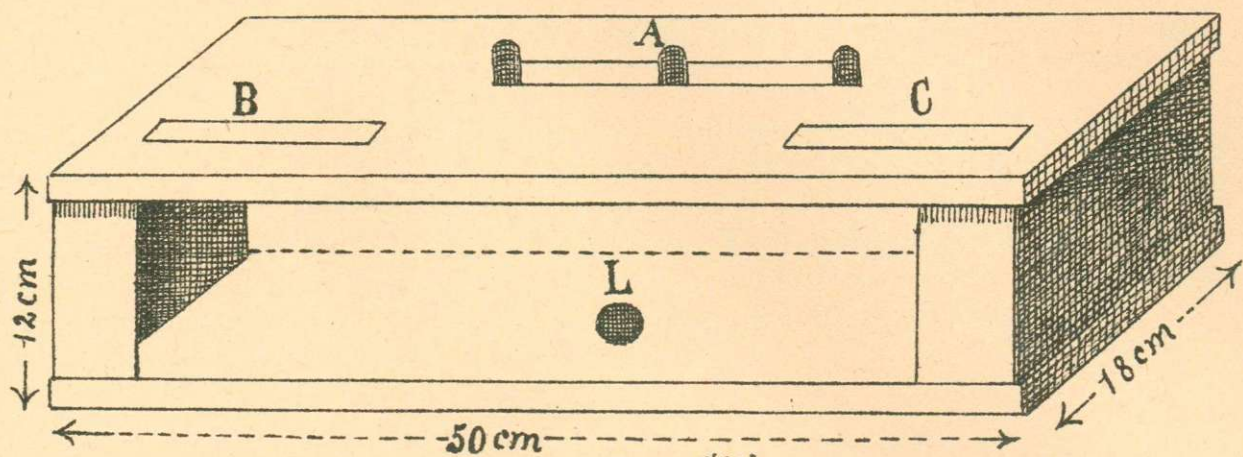
Nagrado, v 1. šte. razpisano, so dobile povesti: »Luka Vrbec«, »Na grobéh« in »Tinček iz Bosne«.

Številki 6. »Dom in Svet«-a je pridejan list s sedmero slikami za str. 182.

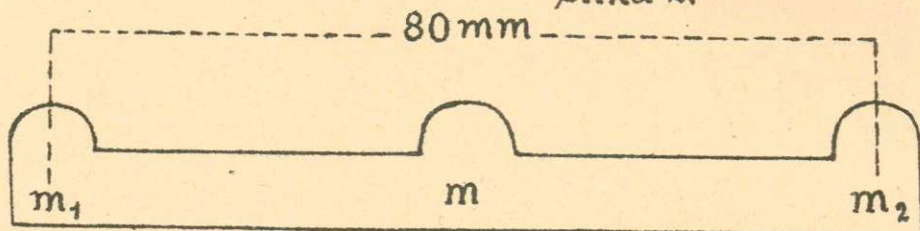
Cena: Za celo leto 2 gld.; za pol leta 1 gld. Uredništvo in upravnštvo je v Marijanišču.

Izdajatelj, lastnik in urednik dr. France Lampe. Tiskala »Katoliška Tiskarna« v Ljubljani.

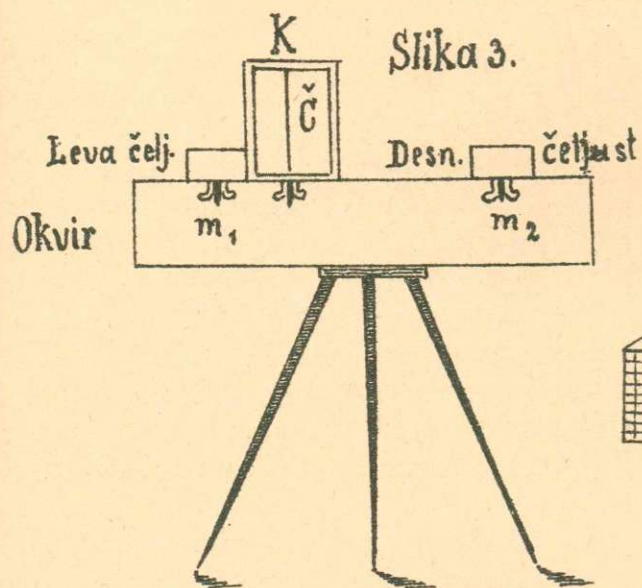
Slika 1.

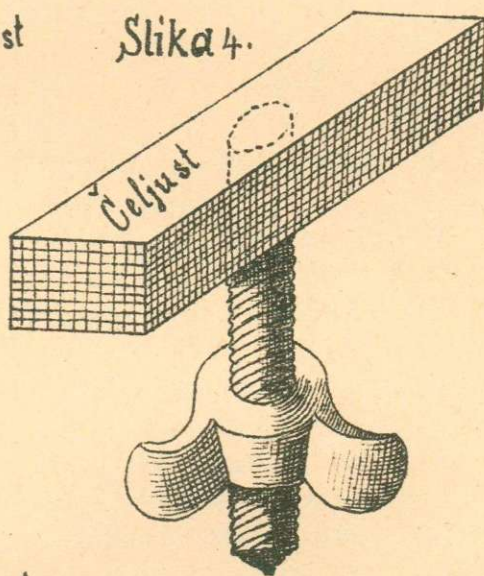
Slika 2.

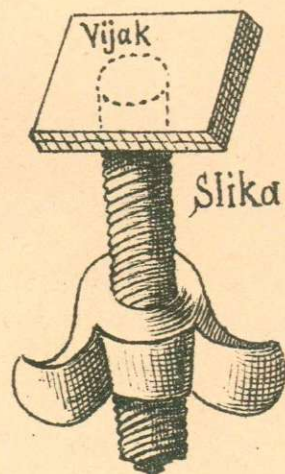
Slika 3.

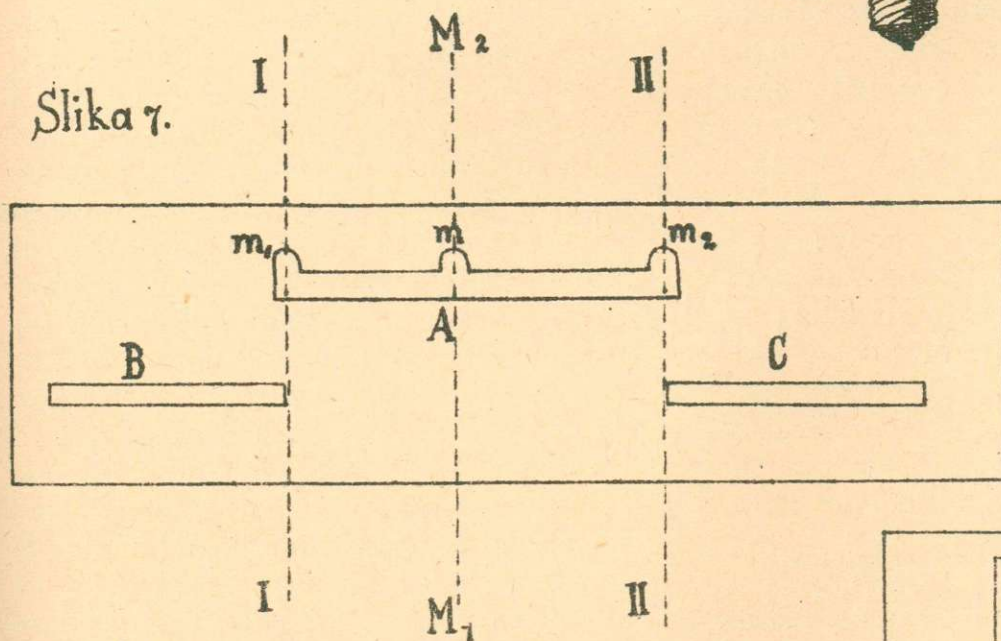
Slika 4.

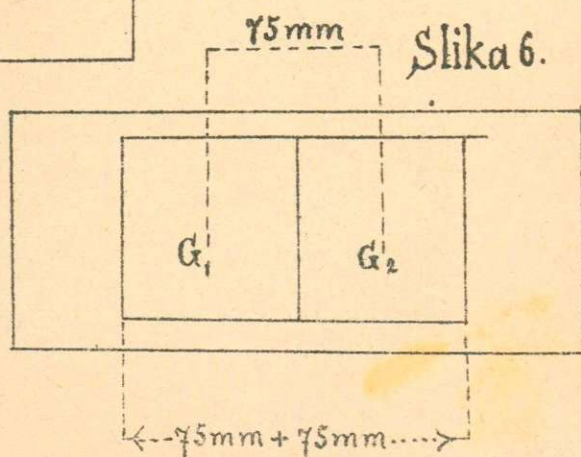
Slika 5.

Slika 7.

Slika 6.

mete omenjenih vrst. Realistično obzorje pomenja obseg takih premetov, ki so kar naravnost povzeti, — ne da bi bili dovolj očiščeni, ali izbrani, ali omehčani — iz istinitega življenja. Med takimi predmeti ne nahajaš dosti vzorov ali idealov, ampak take, kakoršni so zares, ne gledé na to, ali so dobri ali slabi. Ideališko obzorje pa bi imenovali tako, v katerem je vsa istina nekako povzdignena do primerne višine, da moramo sicer reči: to so pravi, istiniti predmeti, in vendar tudi moramo priznati, da so očiščeni vsakdanjega prahu, da se nam zdé lepši in blažji, nego so v istini, da so oproščeni onih sitnih spon tesnega in minljivega življenja. S kratka lahko rečemo: ideališko obzorje obsega vzore, na katere se oziramo, katere večkrat in radi vzremo, da se do njih povspenjamo in se zanje trudimo.

Pa še nismo vsega povedali. Kar smo doslej spoznali brez posebne modrosti, to velja le o predmetih in pojavih: poleg teh so pa tudi celi dogodki, njih zveza, izvir, nagibi, nasledki, in ti so mnogokrat, da, največkrat imenitnejši nego predmeti ali pojavi sami. Ako bi nam pesnik še tako lepo popisal, da je neka žena potegnila z goreče posteljice otroka, ne bi nas to zanimalo. A če zvemo, da je šla mati v največjo nevarnost, da bi otela svoje dete, da je mati bila še ubožna — to vzbudi vse drugačno zanimanje. Ako govorimo torej o obzorju, misliti moramo še na vzroke, nagibe in zveze posameznih pojavov, kakor jih spoznavamo ali mi sami, ali nam jih razlagajo pisatelji, pesniki. Kaj je neki v tem?

Vsakdo vé, da ga najbolj mika o kakem dogodku zvedeti, zakaj se je tako zgodilo in kako se bode neki še dalje razvilo. Tudi pesnik kaže rad, kaže dovolj jasno, zakaj in kako se je zgodilo. A tu ima dokaj svobode, da more razlagati razne dogodke po svoje, da

išče vzrokov, kaže namene, kaže neznanó medsebojno zvezo dogodkov tako, kakoršna se njemu dozdeva. Mislimo si zgodovinski dogodjaj: sv. Ciril krsti Svetopolka. Pesnik želi opevati ta važni dogodjaj, a hoče ga bolje in lepše utemeljiti, razkazati. Tu mu jako ugaja legenda, ki pravi, da je sv. Ciril ozdravil njegovo sestro, ki je bila nema. To legendo porabi in naredi pesem. Ali: drug pesnik hoče pokazati, zakaj so Teharčani plemeniti. Izmisli si vzrok, ta namreč, da so Teharčani ujeli grofa Celjskega, ki je hodil skrivaj po prepovedanih potih, in ga prisilili, da jim je podpisal plemstveno pismo.

Prav to, kako namreč veže pesnik razne dogodke, kako jih razlaga, kak namen jim prideva, to moramo tudi prištevati k pesnikovemu obzorju, še-le s tem je obzorje celotno. Naj prebrede kdo pol sveta, ako pa ne razume človeškega gibanja in delovanja, čemu je takemu potovanje? Obzorje njegovo je vendar-le omejeno. Oni potovalci, kateri leté urno mimo mest, katerim se zdeha pred najznamenitejšimi spomeniki umetnosti, so omejeni ter imajo jako majhno obzorje. Čim več in bolje kdo umeva, tem večje obzorje ima.

A umevati moremo v razni meri. Umevati vsakdanje stvari — ni nič posebnega. Umevati gibanje človeških željá, umevati zgodovino, umevati naposled vesoljstvo — o to je obzorje! Oni bi imel najširše obzorje, ki bi največ in najbolje umeval. V tem oziru je pa med posamezniki velika razlika. Saj vemo, kako se ljudje prepirajo o navadnih in lahkih stvareh. Kaj pa še-le o težavnih. Eden trdi, da je človek samó iz telesa in da nima duše; drugi pravi, da jo ima, pa da umrje, kakor telo; tretji razklada, da je duša bila nekje že pred telesom; četrti pravi, da duševno delovanje prav tako ni svobodno, kakor ni drevo, ki raste, ali reka, ki teče. In vendar je

resnično le eno, namreč, da imamo neumrljivo dušo, ki deluje svojevoljno ali svobodno.

Tako ima tudi pesnik v tem oziru svoje posebno obzorje. In rečemo lahko: pesnik še bolj nego drugi pisatelji. Cela priroda, vse človeštvo je njemu odprta knjiga. Ta knjiga mu kaže — kakor kaže navadna knjiga črke — raznovrstna znamenja, raznovrstne predmete. To knjigo mora pesnik čitati, znamenja mora umevati. Prav zato je umetnik-pesnik, ker umeva vesoljstvo in ker zna tudi drugim povedati, kar umeva. Tako nam razkriva tajnosti prirode, on tolmači njen jezik, on slika človeštvo tako, kakor bi mu bilo povedalo svoje skrivnosti. Japonci jako cenijo risarstvo in slikarstvo ter se tudi pridno vadijo. Posebno ljuba jim je neka slikarska igra. Napravijo razne stvari s čopičem: zgoraj, zdolaj, na desno in na levo, da gledalcu

kar mrgoli pred očmi in skoro nepotrepežljivo hoče vedeti, kaj bode neki iz te kolobocije. Tu potegne slikar nekaj črt, zgoraj nekoliko obrisov, spodaj malo sence, in gledalec se čudi, kako naglo je podoba oživela, kakor bi jo bil umetnik »izčaral«. Tudi pesnik mora znati delati take čudovite poteze, on mora čarodejno vlivati takega življenja v prirodne stvari in v človeška dela — takó vlivati, da se more življenje od todi razlivati dalje v um in srce paznega čitatelja.

Kako pa naj pesnik to izvršuje? To mu pravi njegov genij, tega se pesnik popolnoma ne more nikjer učiti. Vendar pa tudi v tem oziru ni pesnik kak polbog, ki bi kar iz sebe zajemal vso modrost. Marveč tudi on deluje (kakor mi drugi ljudje) tako, da spoznava resnico z umom, želi si dobrot z voljo, ljubi, kar je dobro in lepo s srcem. (Dalje.)

Blagoslavljanje zastave akadem. društva „Triglav“.

V *Gradcu* 11. junija. Od lanskega leta sém, posebno pa od zadnjega zborovanja v prvem tečaju, bila je naša zastava predmet, kateremu so veljale vse misli in želje »Triglavanov«. Težko smo pričakovali 1. junija, a nebo nam je kazalo ta dan nemilo lice. Okolu 11. ure smo prispeli v Središče, kjer so nas prav iskreno sprejeli. Potem smo šli v dolgih vrstah v cerkev-poddružnico k sv. maši, od tod na lice mesta, kjer se je slovesno razkrila naša zastava — svetinja. — G. dr. Jurtela »Triglavu« nekdanji predsednik, govoril nam je na srce krasne besede, omenjajoč, da bi nekdanji »Triglavani« nikdar ne pričakovali take slave svojemu društvu, opominjajoč, da bi bila naša ljubezen do naroda in domovine tako čista, globoka in mogočna, kakor so čiste pomenljive boje na naši zastavi, ki jo blagoslavlja zbrani slovenski in hrvatski narod. Milostljiva gospa kumica je utrdila prvi žebelj v zastavi, za njo gospe središke, potem družice zastavi, za njimi razna navzoča društva.

Razvitje zastave bil je trenotek nepopisljivega navdušenja. Zastava je s priprosto krasoto očarala vse občinstvo, in ni ga bilo med nami, ki bi ne čutil v tem trenutju pomena in namena svetinje: »*mar i bor*«. Po tem slovesnem činu so »Triglavani« položili na grob nekdanjega pevodje in podpredsednika krasen venec.

Pri slavnostnem banketu je vladala velika navdušenost. Za predsednikovim pozdravom so se vrstile krasne napitnice: Središčanom, kumici, »Ljublj Sokolu«, slovenskim mladenkam, hrv. pisatelju Kumičiču in vsem raznim akademičnim in neakademičnim društvom, hrvatskim in slovenskim, ki so nas počastila pri slavnosti. Med zdravicami je svirala godba, peli pevci »Vienca«, ormoški zbor, pevci »Triglavani«, udarjali so tamburaši in odmevali topiči. Šele pozno v noč so jeli odhajati k nočnemu počitku trudni duhovi.

V ponedeljek smo pa imeli krasno vreme. V Varaždinu so nas izletnike res bratoljubno sprejeli, nam na čast priredili krasen koncert, pri katerem so sodelovala vsa varaždinska pevška in tamburaška društva. Vmes pa so vpleli dični govorniki venec najlepših govorov in napitnic.

V torek ob 4. uri jutraj smo v spremstvu tamošnjih rodoljubov odšli na kolodvor, od koder nas je odvedel urni hlapon nazaj v veliko-šolsko stolico. Spomin na to našemu društvu najznamenitejšo slavnost bode trajal, dokler bode utripalo srce zadnjega »Triglavana«. Fr. M—č.